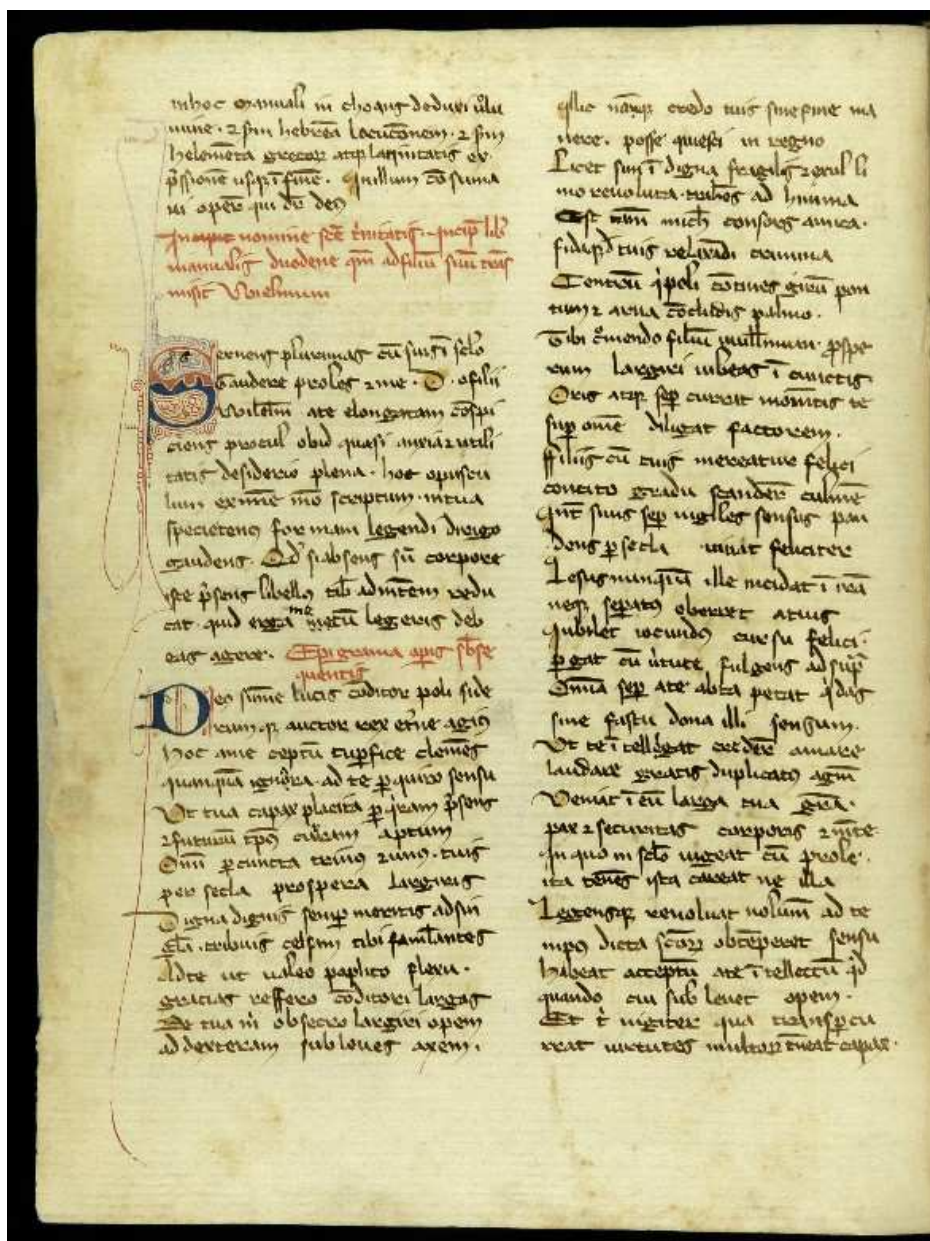

LA COMTESSA DUODA I LA SEVA ÈPOCA REFLECTIDES AL *LIBER MANUALIS*

Duoda. *Liber Manualis*.
Biblioteca Nacional de Catalunya
Barcelona. Ms. 569, fol.57 v

M. Cristina Sala Casas

Treball Final de Grau en Humanitats

Directora: Marta Sancho i Planas

Gener 2015

Universitat Oberta de Catalunya (UOC)

ÍNDIX

1.	<u>INTRODUCCIÓ</u>	3
1.1.	PRESENTACIÓ DEL PROJECTE	3
1.2.	OBJECTIUS	3
1.3.	JUSTIFICACIÓ DEL TEMA	4
1.4.	ESTAT DE LA QÜESTIÓ I MARC TEÒRIC	4
1.5.	METODOLOGIA	5
2.	<u>DESENVOLUPAMENT</u>	6
2.1.	EL LIBER MANUALIS DE DUODA	6
2.1.1.	Les motivacions per escriure'l.....	8
2.1.2.	Com l'escriu	9
2.1.3.	Els mitjans utilitzats.....	12
2.2.	<u>DUODA</u>	13
2.2.1.	La vida interior de Duoda	14
2.2.2.	La vida pública de Duoda	17
2.2.3.	La vida del s. IX amb els ulls de Duoda.....	18
2.3.	<u>LA FAMÍLIA NUCLEAR DE DUODA</u>	19
2.3.1.	Bernat de Septimània, el marit (? – 844).....	20
2.3.2.	Guillem, el seu fill gran (826-844)	22
2.3.3.	Bernat, el seu fill petit (841-886)	23
2.3.4.	Altres familiars.....	24
2.4.	<u>LA SOCIETAT EN LA QUAL ES MOU DUODA</u>	24
2.4.1.	Les obligacions del llinatge	29
2.4.2.	Les dones en la cort carolíngia	30
2.5.	<u>FIDELITAT POLÍTICA I JUSTÍCIA</u>	32
2.5.1.	Les funcions i fidelitats polítiques	35
2.5.2.	La visió de Duoda de la justícia	36
2.6.	<u>CONVICIONS IDEOLÒGIQUES I RELIGIOSES</u>	37
2.6.1.	La cultura en la vida de Duoda	37
2.6.2.	El paper de Duoda en l'ensenyament dels fills.....	39
2.6.3.	Com viu i sent la religió Duoda	41
2.6.4.	La visió de la mort.....	44
3.	<u>CONCLUSIONS</u>	45
4.	<u>BIBLIOGRAFIA, WEBGRAFIA I IMATGES</u>	50
5.	<u>ANNEXOS</u>	55

1. INTRODUCCIÓ

La comtessa Duoda, muller de Bernat de Septimània, comte de Barcelona, és l'autora del *Liber Manualis*, un manual dedicat a l'educació del seu fill Guillem. L'original, en aquests moments, no sembla que existeixi, però a la Biblioteca Nacional de Catalunya s'hi conserva el manuscrit 569, folis del 57 al 88, datat al s. XIV, que sembla ser una còpia revisada a partir d'un manuscrit més antic.

Duoda visqué bona part de la seva vida a Usès, una ciutat de la Septimània, l'actual Baix Llenguadoc, prop de Nimes, on escrigué el *Liber Manualis* en llatí, entre el 30 de novembre del 841 i el 2 de febrer del 843. Aquesta obra reflecteix la visió que aquesta comtessa té de la vida i alguns fets històrics que contextualitzen l'obra.

Aquest Manual s'inscriu en la tradició dels *enchiridions*¹ de l'Edat Mitjana. Es tracta d'un manual que pertany al gènere literari dels *specula*², ja que reflecteix la imatge ideal que cal contemplar i imitar per arribar a les fites de perfecció que aquest proposa. El llenguatge utilitzat per Duoda forma part de la seva època, en que la cultura dominant era la dels homes, tot i que també hi apareix el món de les dones.

1.1. PRESENTACIÓ DEL PROJECTE

El *Liber Manualis* s'ha estudiat amb anterioritat en relació amb el món de l'educació, ja que es tracta d'un llibret que Duoda escriu per a continuar amb l'educació del seu fill Guillem a distància, però amb aquest treball voldria aprofundir històricament en el *Liber Manualis* amb un doble objectiu: explicar el personatge de la comtessa Duoda en concret però també com a dona de la seva època, donant una visió de la vida del s. IX a la Septimània.

1.2. OBJECTIUS

D'una banda, he d'aconseguir fer visible a Duoda com a persona i dona, no solament com a educadora, mostrant les seves creences, la concepció que té de la vida, i com accepta el paper que li correspon en la societat per fidelitat als ensenyaments rebuts, tant classistes com religiosos. En el *Liber Manualis* deixa veure com s'enfronta a la vida, com sent la família, la societat, la religió, la política, la justícia, el gènere... En poques paraules: com accepta el rol que li ha tocat viure.

---

¹ Terme llatí derivat de la paraula grega ἐγκειρίδιον (*enkheiridion*), que es refereix a un petit manual.

² Terme llatí que designa els manuals d'educació i instrucció que mostren un retrat moral o ideal de les persones.

D'altra banda, voldria narrar com era la vida quotidiana i la mentalitat de la gent de l'època mitjançant la contextualització dels fets històrics que la comtessa Duoda anomena en el Manual, ja que del s. IX, no hi ha gaires escrits que no siguin eclesiàstics o jurídics.

1.3. JUSTIFICACIÓ DEL TEMA

Crec que la història de la humanitat, fins fa pocs anys, era narrada per homes que explicaven el que els passa als homes, i que tan sols anomenaven les dones com a consorts o anecdòticament. En aquests moments això ha canviat gràcies a les moltes historiadores que han apostat per la línia historiogràfica de donar visibilitat a les dones de diferents èpoques, com Dolors Molas pel món antic, i Teresa Vinyoles, Milagros Rivera, Mercè Aventín o Blanca Garí pel període medieval.

És per això que voldria seguir el camí marcat per aquestes historiadores, estudiant el *Liber Manualis* de la Comtessa Duoda no tant com a manual d'educació pel seu fill Guillem, cosa que ja s'ha fet, sinó com un manual que permet realitzar una anàlisi històrica i sociològica de l'època a través del que narra la comtessa.

Aquí rau l'interès del *Liber Manualis*, un llibre que ens acostava a una època com ho fan pocs i a una realitat sovint oculta o ignorada. En efecte, el llibre aporta una mirada de l'autora, una dona del s. IX que, a més de ser dona, és laica, instruïda i amb inquietuds, que vol seguir educant el seu fill una vegada separats. Demostra que és una dona amb una ideologia molt avançada per l'època d'evolució cap al feudalisme, que visqué.

1.4. ESTAT DE LA QÜESTIÓ I MARC TEÒRIC

Per a la redacció d'aquest treball, m'he basat en la traducció del llibre Duoda, *Manual per al seu fill*, publicat per Proa-Clàssics del Cristianisme, a Barcelona l'any 2004, amb introducció, traducció i notes de Mercè Otero i Vidal.

Aquest treball es centra en el marc teòric de la història medieval del s. IX i en la vida de la comtessa Duoda. M'he basat en els conceptes de societat, política, religió, cultura i gènere tal com Duoda els mostra en el *Liber Manualis*, però contextualitzant-los en l'època alt medieval catalana del s. IX a la Septimània, en la qual visqué Duoda.

La bibliografia que he utilitzat per portar a terme aquest treball, l'he agrupat segons els temes que tracten els diferents capítols del treball. ([annex 1](#))

1.5. METODOLOGIA

La pràctica historiogràfica anomenada *microhistòria* proposa examinar aïlladament les diverses abstraccions del pensament social seguint el *paradigma indiciari* relatiu al descobriment de vivències personals dins la història. El *Liber Manualis* de la comtessa Duoda s'adapta a aquesta pràctica historiogràfica, ja que mostra la vivència personal de la comtessa, dels seus pensaments, les circumstàncies amb les quals es troba, els seus sentiments envers la seva família, etc.

Per a l'estudi del *Liber Manualis* de la comtessa Duoda, he utilitzat la metodologia qualitativa, ja que la finalitat d'aquesta recerca és l'estudi d'un text que ajudi a descobrir la visió que té Duoda tant d'ella mateixa com de la vida que li ha tocat viure. He intentat contextualitzar l'època en que va viure Duoda a partir del Manual que va escriure, un text en el qual afloren les idees, les preocupacions i les experiències de la comtessa Duoda.

Per a l'anàlisi documental he utilitzat la tècnica d'anàlisi de les formes culturals, estudiant un producte fet per la humanitat basant-me en l'anàlisi d'un text, rastrejant les vivències i els pensaments dels individus i poder extreure'n les conclusions necessàries per a arribar a caracteritzar el personatge, en aquest cas, la comtessa Duoda.

En primer lloc, m'he centrat en el *Liber Manualis* com a document primari per respondre a algunes preguntes com: Quina motivació porta l'autora a escriure? Com és que sap escriure? Què vol explicar? Quines creences té? Què opina de diversos temes, etc., i per l'aportació d'informació sobre els inicis de l'Edat mitjana i de la manera de veure la vida de la comtessa Duoda. Tot i que el text del *Liber Manualis* que es guarda a la Biblioteca de Catalunya és en llatí, a causa de la meva mancança en el coneixement d'aquesta llengua, he treballat sobre la traducció al català realitzada per Mercè Otero i Vidal l'any 2004, publicada per l'editorial Proa dins la col·lecció *Clàssics del cristianisme*.

En segon lloc, he consultat fonts documentals secundàries, tant llibres com articles i webs, bàsicament obres d'autors reconeguts pel seu coneixement de l'Alta Edat Mitjana, concretament del segle IX, com Ramon d'Abadal, Josep M. Salrach o Teresa Vinyoles, que m'han permès obtenir un marc de referència teòric per a comprendre el context històric en què visqué Duoda, i interpretar el contingut del Manual per tractar les diferents temàtiques que desenvoluparé a cada capítol (la vida personal de la comtessa, la seva família nuclear, la societat en la qual es movia, les interaccions entre la política i la justícia que l'afectaven, i les conviccions ideològiques i religioses de Duoda...).

Tenint en compte que aquest treball conté un índex temàtic, el mètode que he utilitzat és, inicialment, una immersió en el món de finals del segle VIII fins a mitjans del segle

IX, per poder trobar en algunes expressions del Manual, els fets que les provocaren. Això m'ha permès realitzar una cronologia dels fets que va viure Duoda. ([annex 2](#)).

Després he llegit en profunditat el *Liber Manualis*, agrupant els paràgrafs segons els temes que tracten, cosa que m'ha ajudat a contextualitzar històricament cada punt tractat a l'índex. Posteriorment, he relacionat el pensament de Duoda amb la informació recopilada de l'època, cosa que m'ha ajudat a entendre una dona com Duoda, la posició de les dones carolíngies i l'època en què visqué.

La transcripció de frases extretes del *Liber Manualis*, les citaré al final de cada una d'elles amb el capítol i subcapítol corresponent entre parèntesi. Totes són extretes de la traducció que conté el llibre *Duoda. Manual per al seu fill*. Traducció, introducció i peus de pàgina de Mercè Otero.

2. DESENVOLUPAMENT

2.1. EL LIBER MANUALIS DE DUODA

La comtessa Duoda escriu el *Liber Manualis* a Usès, entre el 30 de novembre de l'any 841 i el 2 de febrer del 843. Aquest text s'ha conservat en tres manuscrits: el Codex Parisinus lat. 12.293 [P] de la Biblioteca Nacional de París, l'únic que transmet el nom de l'escrivà, un clergue anomenat Wislabert o Guilbert; el manuscrit 393 [N] conservat a la Biblioteca Municipal de Nimes, de finals del s. X o principis de l'XI; i el manuscrit 569 [B] de la Biblioteca Nacional de Catalunya, de la primera meitat del s. XIV.³

Figura de dona escrivint

Per a la traducció analitzada en aquest treball, l'autora Mercè Otero ha utilitzat l'edició crítica sobre els tres manuscrits realitzada l'any 1975 per Pierre Riché per a la col·lecció "Sources chrétiennes", que té en compte el manuscrit [B] de la Biblioteca Nacional de Catalunya⁴, i que pot ser una còpia del que deuria portar a sobre el fill de Duoda, Guillem, quan morí a Barcelona.

³ M. Otero a Duoda. *Manual per al seu fill*, pàg. 39-40.

⁴ Ibid, 40.

Duoda viu en una època en la qual es redacten algunes guies per prínceps i nobles (*specula principum*) escrites per homes d'església. Són manuals amb consells i preceptes morals que mostren com regnar segons la voluntat de Déu, com la *Via Regia* del monjo benedictí Smaragde de Saint-Mihiel (811-814) destinada a Lluís el Piadós.⁵

La cultura laica d'aquell temps segueix un contingut religiós. La reforma carolíngia fomenta la cultura escrita i l'espiritualitat de clara inspiració clerical.⁶ L'originalitat del *Liber Manualis* rau en que està escrit per Duoda, una dona laica, que transmet la seva manera de veure i d'estar en el món, utilitzant-lo per a l'educació del seu fill però també mostrant les preocupacions que l'aclaparen o com a document d'últimes voluntats.

Aquest manual està escrit per a ser entès per un adolescent, el seu fill Guillem, "*he preferit adreçar-me a tu, infant, a la manera d'un infant. (...), a un petit en Crist li he donat llet per beure, no un aliment sòlid.* (VI,1) Duoda intenta que aquest sobrevisqui en una època violenta inculcant-li valors propis de l'alta aristocràcia carolíngia com el respecte, l'obediència, la submissió al pare, etc.⁷ Duoda és molt religiosa, pel que sembla que amb el llibret vulgui salvar tant l'ànima del seu fill "*Aquest llibret, del principi al final, (...) ha estat escrit enterament per a la salvació de la teva ànima i del teu cos*" (Comença el text), com la d'ella mateixa "*T'exhorto, com a destinada a morir, que preguis per tots els difunts, però sobretot, per aquests als quals tu deus el naixement en el món*" (VIII,13)..

El que fa a Duoda admirable, és la necessitat que té d'educar el seu fill Guillem, de comunicar-s'hi en la distància⁸, però sobretot, com ho fa, amb el temor de crear una obra que divulga les ensenyances de Déu, que en aquells temps era únicament en mans de l'església. Com que Duoda mateixa és conscient que està trencant barreres, en el llibret li demana al seu fill Guillem:

"Demano i suggereixo humilment a la teva noble joventut, (...) que no em condemnin ni em blasmin pel fet d'haver tingut la temeritat d'endinsar-me en aquesta tasca d'esforç i d'enginy que suposa gosar dirigir-te un discurs sobre Déu" (I,1)

El *Liber Manualis* conté onze capítols o llibres dividits en diferents nombre de subcapítols i de llargària cada un d'ells. ([annex 3](#)). Segueix una organització de temes similar a altres Manuals de l'època, que gira entorn de la comparació obligada entre vicis i virtuts. L'argumentació mostra la influència de sant Agustí, però l'ideal social que proposa es basa en una combinació de moral cristiana i moral guerrera.⁹

---

⁵ E. Santinelli. *Des femmes éplorées*, pàg. 96.

⁶ P. Wormald i J. L. Nelson. *Lay Intellectuals in the Carolingian World*, citats per T. Granier, pàg. 3.

⁷ M. Thiebaux. *Dhuoda of Uzès and the Liber Manualis*, pàg. 1.

⁸ M. Otero. *De mare a Fill. Escrits d'una dona del s. IX*, pàg. 14.

⁹ M. Otero a Duoda. *Manual per al seu fill*, pàg. 23.

2.1.1. Les motivacions per escriure'l

Duoda escriu motivada per la separació dels seus dos fills el mateix any. D'una banda, el 841, estant ella embarassada del seu segon fill, el seu marit, Bernat de Septimània, s'emporta el seu fill gran, Guillem, a la cort de Carles el Calb; i de l'altra, poc després, neix el seu segon fill, que el pare també s'emporta amb ell tot just acabat de néixer. És llavors quan, en soledat, comença el Manual el 30 de novembre de l'any 841 i l'acaba el 2 de febrer de l'any 843 *"per l'enyorament de vosaltres dos, he procurat que et sigui transcrit i adreçat aquest llibret que correspon a la intel·ligència de la meva petitesa"* (Prefaci).

Duoda confessa la seva intenció i necessitat d'escriure, tant per suplir les converses entre una mare i un fill adolescent, com per educar el seu fill i ensenyar-li que el camí de la salvació passa per Déu. Creu que això permetrà al seu fill encarar els conflictes i les dificultats que es trobarà al llarg de la vida:

"fill, mentre combats en el segle enmig del desgavell de les activitats mundanes, de qualsevol cosa que t'esdevingui, pròspera o adversa, t'aconsello que en donis gràcies sense parar a Déu, perquè la teva ànima no s'enorgulleixi en la prosperitat a exemple dels dolents i perquè, vençut per l'adversitat, no et perdís ni et deixis abatre mai." (IV,1)

L'explicació que dona Duoda al fill per haver escrit el Manual, la basa en la descomposició etimològica del mot llatí *manualis* en *manus* (mà de Déu, obra perfecta) i *alis* (la llum de Déu, el final de la ignorància). És a dir, Duoda fa un discurs on explica l'obra perfecta de Déu, i Guillem, quan el llegeix, acaba amb la seva ignorància i l'aplica: *"Així, doncs, que aquest llibre es tituli "Manualis", perquè el discurs és meu, la pràctica serà teva"* (Comença el text).

En relació al seu segon fill, Duoda diu a Guillem *"Si el meu segon fill tingués igual edat, hauria escrit i dedicat un altre llibret dedicat a la seva persona"* (X,1), per això li demana al seu fill Guillem que deixi llegir el Manual al seu germà petit:

"...quan el teu germà petit, del qual encara ignoro el nom, hagi rebut la gràcia del baptisme en Crist, no deixis d'iniciar-lo, educar-lo, estimar-lo i incitar-lo a obrar cada cop millor; i aquest petit volum, aquest Manual compost per mi i on he inscrit el teu nom, quan ell arribi a l'edat de parlar i llegir, mostra-l'hi i estimula'l a la lectura." (I,7)

Duoda vol que el Manual serveixi per guiar Guillem, perquè la seva lectura permeti que no s'aparti del camí de Déu i pugui salvar així la seva ànima. Li demana que això que fa ella amb el Manual, intentant que els seus fills i lectors no s'apartin de

Déu, ho practiqui Guillem durant la seva pròpia vida: *“els qui tu vegis equivocar-se, com puguis, torna’ls al camí de la veritat”* (IV,8).

2.1.2. Com l’escriu

Duoda tria escriure el Manual a mode de mirall (*specula*), on el seu fill Guillem hi vegi reflectida l’obra de Déu, però amb una redacció tan personal del text, que també la pugui veure reflectida a ella.

“t’adreço aquest opuscle meu escrit en nom meu perquè el llegeixis, per tal que et serveixi a la teva formació a la manera d’un espill, i m’alegraré que, encara que jo sigui absent físicament, aquest llibret present et recordi, quan el llegeixis, què has de fer per mi.” (En nom de la Santa Trinitat).

Està redactat en llatí, la llengua culta en aquells moments. Ho fa en un llatí poc ortodox en comparació amb l’emprat pel clergat i la gent lletrada després del renaixement carolingi.¹⁰ El llatí de l’autora afegeix paraules d’origen germànic i grec que potser provenen de textos antics traduïts al llatí, com la Bíblia.

Duoda realitza aquesta obra no solament com una recopilació de consells morals, sinó parlant dels seus sentiments, pensaments, anhels, emocions, creences, esperances, des d’un punt de vista totalment subjectiu, cosa estranya per l’època, ja que la primera persona pràcticament no apareix en els textos medievals¹¹.

Les seves paraules mostren l’expressió de la cultura patriarcal i androcèntrica dominant¹², com quan li anomena els components de la seva família, on pràcticament tots són del llinatge patern: *“Guillem, Cunegunda, Gerberga, Guitburga, Teodoric, Gaucelm, Guarneri, Rotlinda”* (X,5)

Amb l’escriptura d’aquest Manual, Duoda actua com a organitzadora de l’ensenyament del seu fill, primer amb la divisió dels capítols, després amb la manera de comunicar el contingut: *“vull ajudar-te del tot, com a organitzadora, i amb l’ajut de Déu, a escollir quins salms has de recitar profitosament”* (XI,1)

Al ser un manual dirigit a l’educació d’un adolescent, Duoda adapta el redactat a l’edat i els interessos del fill *“ara emprendre quelcom semblant a una obra de comprensió útil”* (I,4). Fins i tot l’ensenyava com l’ha d’utilitzar de manera que ho pugui entendre: *“per a saber de què tracten llegeix els encapçalaments dels paràgrafs, per tal que puguis entrar més fàcilment en això que segueix”* (X,1).

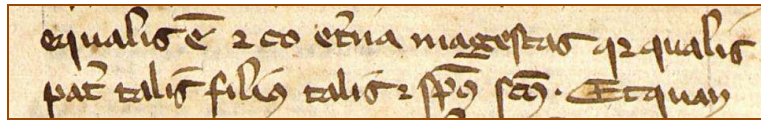
---

¹⁰ M. Otero a Duoda. *Manual per al seu fill*, pàg. 40-41

¹¹ W.K. Vollman citat a Cirlot, Victoria i Garí, Blanca. *La mirada interior*, pàg. 30.

¹² M. Otero a Duoda. *Manual per al seu fill*, pàg. 29.

Duoda utilitza uns recursos que faciliten la lectura del text, donant-li una personalitat ben definida, un estil propi, com els acròstics i versos, els inicis de capítol amb frases llargues, els pleonasmes, les repeticions, els dobles sentits, jocs gramaticals, numerologies, comparacions, metàfores, etc., intentant capturar i retenir el lector.¹³ Com quan, per parlar de la santa Trinitat, utilitza un símbol *Quicumque* o *Atanasià*: “*tal el Pare, tal el Fill i tal l’Esperit Sant*” (II,1)

Les metàfores que utilitza fan més entenedor el que vol explicar, com la que utilitza perquè el seu fill llegeixi sempre el Manual “*com si fos una dolça beguda barrejada amb mel, t’exhorto a assaborir sempre aquest aliment*” (X,1).

També utilitza comparacions, sobretot quan descriu el concepte “com si”: “*Com si estiguéssim tristos, quan estem contents. (...) ‘com si’ ho diem del que no és ‘veritat’; ‘veritat’ del que no és ‘com si’*” (V,1) Duoda també fa servir al·legories com la del cérvol per ensenyar al seu fill adolescent la importància del companyerisme, la interdependència, la corresponsabilitat...

“Els cérvols (...), quan en ramat inicien la travessia dels mars (...) un darrere l’altre, posant el cap amb les banyes sobre l’esquena del seu company (...) poden més fàcilment travessar ràpids el riu. (...) quan senten que el primer es cansa, passen el primer a segon i posen l’últim a primer perquè conforti i reanimi els altres” (III,10).

El tipus de versificació emprat per Duoda, sembla introduir antics ritmes germànics en els versos llatins.¹⁴

Pel que fa a la redacció del text, Duoda, en alguns casos, modifica la tradició de les citacions bíbliques, com l’episodi referent a una dona sirio-fenícia, que modifica cap a la seva necessitat de creixement cultural i religiós: “*almenys sota la taula de la santa Església, pugui observar de lluny els ministres dels sants altars, i, de les molles de la intel·ligència espiritual, pugui recollir, (...) un discurs bell, lúdic, digne i adequat*” (I,2). Duoda mostra la situació de les dones dins la seva societat i dins l’Església, tant pel que fa a l’àmbit de l’espiritualitat com de la cultura en general “observar de lluny”, “recollir molles”, i reclama clarament l’accés a la cultura, encara que sigui discriminat i limitat, per guanyar autonomia i construir el discurs que vol i considera “bell, lúcid, digne i adequat”.¹⁵

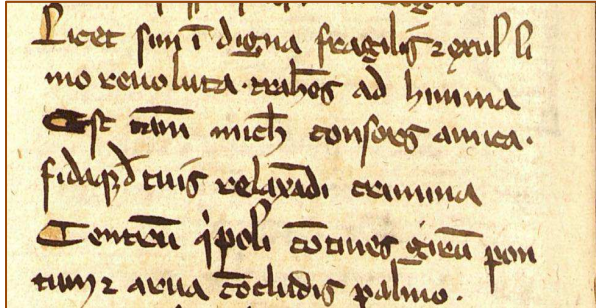
---

¹³ M. Otero a Duoda. *Manual per al seu fill*, pàg. 40-41

¹⁴ *Ibid*, pàg. 31-32.

¹⁵ *Ibid*, pàg. 36-37.

L'escriptura de Duoda, en alguns casos, utilitza un doble joc. D'una banda sembla directa però de l'altra, escriu de manera que obliga a buscar què amaguen les seves paraules, com a l'Epigrama inicial del *Liber Manualis*, on Duoda diu a Déu:

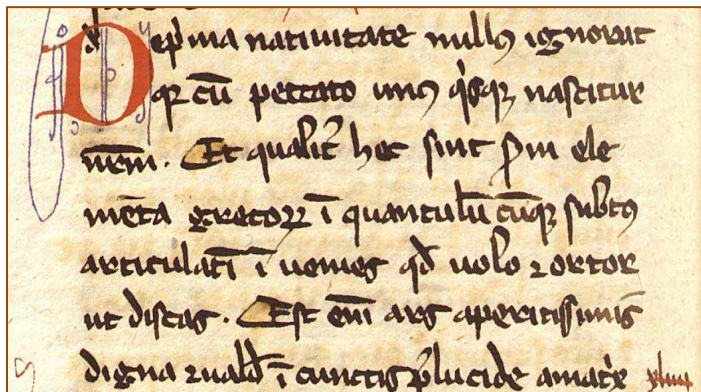
“Encara que sóc indigna, fràgil i exiliada, enmig del fang, atreta cap a les coses baixes, Tinc, però, una companya amiga i fidel per a alliberar els vostres de llurs pecats.” (Epigrama a l’obra que segueix).

Qui podria ser aquesta companya amiga i fidel de la que parla Duoda? Mercè Otero, traductora al català del *Liber Manualis*, comenta que podria ser la imatge de l’ideal de companyia; Karen Cherewatuk, en el seu “*Speculum matris: Duoda’s manual*”¹⁶, comenta que és impossible assignar un significat fix a aquesta referència; i hi ha estudiosos com Pierre Riché, que pensen que potser es refereix a la Verge Maria, tot i que no torna a sortir al Manual.

Personalment, crec que la *companya amiga i fidel* a la que es refereix Duoda, no és una persona, sinó que es refereix a la lectura, una personificació de la lectura. El mateix *Liber Manualis* respira una “religió de la lectura”, perquè Duoda contínuament està recomanant al seu fill que llegeixi molt, que es procuri lectures sempre que pugui i que aconseguixi una bona biblioteca, que no deixi de llegir mai el seu llibret “*Les paraules escrites per mi i adreçades a tu. No deixis de llegir-les; hi trobaràs fàcilment el que pot agradar-te.*” (X,2)

Tot i que aquesta “*companya amiga i fidel*” podria ser tant la lectura com l’escriptura o fins i tot la cultura com a concepte genèric, he optat per la lectura perquè Duoda se sent acompanyada per ella, la considera amiga perquè l’apropa als autors més enllà del temps i de l’espai, i la considera fidel perquè no li falla mai. Al tractar-se d’un text en el que es dirigeix a Déu, quan diu “*alliberar els vostres de llurs pecats*”, sembla que a l’introduir part de les lectures bíbliques al Manual, ajuda els cristians que el llegeixen a que no s’allunyin del camí de Déu, com quan Duoda demana a Déu que el seu fill Guillem “*Ofès, que mai no caigui en còlera i no es perdi, allunyant-se dels vostres. (...) Que llegeixi i fullegi aquest volum quan convingui l’adeqüi el seu pensament a les dites dels sants*” (Epigrama a l’obra que segueix)

¹⁶ K. Cherewatuk. *Speculum matris: Duoda’s manual*, pàg. 51.

No és la primera vegada que Duoda personifica un concepte com a amic, ja que en el llibret, afirma que la interpretació “és un art digne dels més experts i una esplèndida amiga en totes les matèries”. (VII,2)

Duoda, té un gran coneixement de fonts bíbliques i de referències de diversos autors. A l'inici de la redacció del Manual, Duoda dubta sobre la utilització d'aquestes fonts, pel que es pregunta si utilitzarà autors que ha llegit o que li han estat llegits “I què diré jo, fràgil gerra? Recorreré a associar-me als altres?” (I,6)

2.1.3. Els mitjans utilitzats

Al s. IX, els autors materials dels escrits són homes d'església, escrivans que utilitzen fulls de pergamí molt petits, escassos i cars. Procuren confeccionar un text homogeni i ample, alineat a l'esquerra, amb espaiat regular i, si és possible, amb ratlles de la mateixa longitud. La llei goda precisa que, per tal que un document tingui validesa i força, cal que hi constin clarament escrits el dia i l'any de la redacció, i els carolingis ho seguiren aplicant¹⁷. Potser per això, Duoda, inclou en el *Liber Manualis* la data de l'inici i la de l'acabament:

“Aquest llibret fou començat el segon any de la mort de l'emperador Lluís, el dia segon de les calendes de desembre, festa de Sant Andreu, al començament del sant Advent del Senyor” (XI,2) (30 de novembre de 841)

“Fou acabat, amb l'ajut de Déu, el dia quatre de les nones de febrer, festa de la Purificació de la santa i gloriosa Verge Maria” (XI,2) (2 de febrer de 843).

Sembla que Duoda es fa ajudar per l'acte manual d'escriure, tal com diu ella mateixa “Perquè et serveixi d'exemple, mano que et sigui transcrit això” (III,6). Tan si és perquè en dicta el contingut, com perquè redacta esborranys que més tard són transcrits, l'important és que l'autora del contingut del Manual és ella: “Aquests versets, els de més amunt i els de més avall, jo mateixa els he dictats, amb la resta, per a profit de la teua ànima i el teu cos” (X,1).

¹⁷ J. M. Salrach. *Justícia i poder a Catalunya abans de l'any mil*, pàg. 20 i 181.

2.2. DUODA

Duoda no és un nom romànic, i al *Liber Manualis* no hi ha cap referència a la seva filiació paterna. En els manuscrits apareix com a Dhuoda, però també amb les declinacions *Dhuodanam*, *Dhuodanae* o *Dodana*.¹⁸

Duoda és una dona franca, de classe noble i important, ja que el seu casament amb Bernat de Septimània es celebrà a la capella palatina d'Aquisgrà el 29 d'abril de l'any 824, amb tots els requisits de l'aristocràcia de la cort.

L'origen aristocràtic de Duoda queda palès quant escriu *"n'he vistos d'altres dels meus i dels teus parents, fill, que foren considerats poderosos en el món i ja no ho són."* (I,5).

Capella palatina d'Aquisgrà

El fet de pertànyer a una família noble i de formar part de la cort carolíngia, li proporciona un accés a la cultura al que poques persones arribaven. Al *Liber Manualis*, escrit en llatí, hi ha referències a les tres llengües sagrades: lectures bíbliques i obres de filòsofs o intel·lectuals de diverses èpoques:

"De fet, tot el que jo he desenvolupat en aquest Manual des del començament, segons la llengua hebrea, les lletres gregues i l'expressió llatina, fins al final ho he portat a terme en comunió amb Aquell qui és anomenat Déu". (Comença el text)

Dos anys després del seu casament, té un fill anomenat Guillem en record del seu avi patern, sant Guillem, conqueridor de Barcelona¹⁹, i uns quinze anys més tard té un segon fill del qual, en acabar el Manual, no en sap el nom perquè el seu pare se l'emporta just acabat de néixer. Duoda parla molt poc dels seus dos fills a la vegada, com quan es defineix *"Mare de dos mascles, et demano de pregar al nostre suprem Creador, que enlairi fins al cel el pare dels meus fills i que jo em reuneixi amb ells en el Regne"* (En nom de la Santa Trinitat). Duoda mostra aquest desig probablement perquè els membres de la família no han estat mai tots junts.

El nomenament del seu marit, Bernat de Septimània, com a comte de Barcelona, desfermà lluites entre els llinatges gots i francs a la Marca hispànica. A la vegada, les intrigues a la cort del rei Lluís el Piadós són constants. Duoda viu exiliada a Usès pel marit i lluny dels fills, tal com ella mateixa explica: *"després de residir lluny de la vostra presència, en aquesta ciutat, tant de temps per ordre del meu senyor"*

¹⁸ M. Otero a Duoda. *Manual per al seu fill*, pàg. 8-9.

¹⁹ M. Aurell. *Les noces del comte*, pàg. 71.

(*Prefaci*) Hi ha autors que pensen que es tracta d'un abandonament per part de Bernat, però també hi ha la possibilitat que Bernat considerés més segur que Duoda visqués amb Guillem a Usès, un territori lluny de Barcelona i lluny de la cort, educant al seu fill primogènit i hereu, i salvaguardant el llinatge a la vegada que el patrimoni familiar.

Duoda administra i gestiona les terres i el patrimoni familiar per costejar les lluites en que participa Bernat, contribuint a mantenir el seu poder a la Marca. Ho fa vivint la seva cultura i religiositat mentre educa i aconsella el seu fill Guillem²⁰.

Al llarg del Manual, recorda la seva salut feble "*Però, ja que el moment del meu comiat no trigarà, i els dolors de la malaltia trasbalsen tot el meu cos, he compost ràpidament aquest recull per a utilitat teva i del teu germà*" (X,1). Dóna la sensació que Duoda està malalta de cos i ànima, quasi depressiva, perquè més tard diu "*el desig de la teva bellesa m'han fet gairebé oblidar de mi mateixa, tancades les portes, desitjo tornar a entrar dintre meu*". (X,4)

2.2.1. La vida interior de Duoda

Al *Liber Manualis*, s'hi reflecteix la vida interior de Duoda, els seus sentiments, pensaments i desitjos com a dona, mare i esposa.²¹

Duoda coneix bé la situació espiritual i cultural de les dones com ella dins la seva societat. Utilitza definicions com "observar de lluny", "recollir les molles", "discurs adequat", etc. En la família sempre es situa en l'últim lloc, com quan parla de la mort i el pas al regne de Déu "*A aquest sopar i estada, es digni, en la seva pietat, el bon Déu, portar-nos-hi, el pare amb els fills i a mi a més a més. Amen.*" (I,2).

Tot i això, Duoda mostra una gran autonomia d'esperit, que per exemple, la porta a relacionar-se amb una altra comunitat religiosa com la jueva. Això mostra que Duoda probablement és una persona pràctica i funcional enfront dels plantejaments tancats i porucs que es podien esperar d'una pobra dona sola.²²

Com a dona i com a mare, vol l'èxit dels homes de la seva família, però també desitja la pau. Com a dona, respecta el seu home, i com a mare, desitja que Déu condueixi els enemics del seu fill Guillem a la pau.²³ "*Cal pregar pels adversaris, pels discordants i pels qui calumnien, perquè la pau de Déu (...) faci que es posin*

---

²⁰ T. Vinyoles. *Història de les dones a la Catalunya medieval*, pàg. 22.

²¹ V. Cirlot i B. Garí. *La mirada interior*, pàg. 11.

²² M. Otero a Duoda. *Manual per al seu fill*, pàg. 20.

²³ T. Vinyoles. *Història de les dones a la Catalunya medieval*, pàg. 19.

d'acord de paraules i fets"(VIII,8). En realitat, com a mare, Duoda tan sols vol que el seu fill, com a guerrer, no tingui enemics als qui enfrontar-se, i sigui així feliç:

"Entremig dels parents, familiars, iguals i amics fidels procura, t'ho prego, comportar-te de manera que, sense que t'hagin d'acusar d'infidelitat als teus senyors, puguis, procurant de fer tota mena de bones accions, viure d'una manera feliç, distingida i digna d'elogi." (III,9).

Té un sentit molt fort del paper assignat a cada un dels membres de la família. Per a ella és molt important el culte patern, ja que considera la docilitat cap al pare una garantia de pau, sobretot després que els fills de Lluís el Piadós s'hi enfrontessin. Duoda prefereix estar morta abans que veure el seu fill menyspreant el seu pare:

"Lluny de tot això, que la terra cobreixi el meu cos abans que li arribi tal cosa, (...) cal procurar que en el teu pensament no aparegui mai per mai aquest disbarat, que hem sentit a dir que han comès molts no semblants a tu." (III,1).

La cultura adquirida per Duoda és la que li fa pensar en l'existència d'una vida interior, com quan li explica al fill la significació del salm *"no em doneu ulls immodestos (Sir 23, 5-6):*

"Els ulls immodestos, aquí, penso que no són tan sols els corporals, sinó també els interiors. (...) He fet un pacte amb els meus ulls de ni tan sols pensar en una verge (Jb 31,1) (...) I, encara que, en el cap, els ulls carnals es girin vers l'objecte del desig, tota la lluita és interior." (IV,6)

Per a Duoda, la vida està en Déu, en la terra s'hi està de pas cap al cel o l'infern: *"Perquè tots nosaltres, com diu l'Escriptura, som estrangers, refugiats i pelegrins, com els nostres pares (1Cir 29,15), anant d'ací d'allà per la terra."* (IV,8)

Sembla que Duoda té por del futur. Del futur de la família, coneixedora dels desordres i dificultats en què, com a guerrer, es troba el seu espòs i més tard patiran els seus fills. Del seu propi futur per la possibilitat de no poder arribar al regne de Déu una vegada hagi mort, per haver recolzat econòmicament les accions violentes del seu marit *"En la meva por, viva i dolorosa, del que em reserva el futur, el meu esperit està profundament torbat per totes bandes i dubto que pels meus mèrits pugui ser alliberada a la fi"* (X,4).

Duoda voldria veure Déu, tal com explica quan comenta que Moisès també el volia veure, i Deu li va respondre que no *"Amb aquesta negativa a deixar-se veure, la meva ànima es marceix en gran manera: perquè s'encén el desig."* (I,1). Aquí mostra una associació entre Déu i els seus fills, als quals no pot veure, però ho desitja, tal com diu més tard *"el fet de poder un dia veure't com ets és l'únic que passa a primer*

pla (...) ho vull i el meu esperit es marceix en aquest desig." (Prefaci). Més endavant, Duoda torna a parlar del desig de veure Guillem: *"Em sembla que està molt lluny de mi el temps en què jo voldria contemplar el teu aspecte si em fos donada la força; de tota manera, per a això no tinc prou mèrits"* (X,2).

Davant la solitud obligada de Duoda, els seus sentiments i desitjos interiors en relació als fills són tan forts, que en algun moment considera que són il·lícits i dolents *"Aquells que desitgen coses il·lícites, lícitament són torturats"* (IV,8). És possible que es refereixi al fet de desitjar (il·lícitament) tenir una família normal amb un marit i poder criar els seus fills, però com que és comtessa i el marit i els fills són guerrers, assimila la seva soledat a la tortura merescuda per desitjar el que no li correspon, que estiguin amb ella.

Això ho confirma quan dóna com exemple de desitjos il·lícits i dolents, el de les dones embarassades i de les que crien. *"L'embarassada és qui desitja il·lícitament les coses que altres posseeixen lícitament"* (IV,8). M'atreviria a dir que Duoda es refereix al desig que té ella mateixa mentre està embarassada, (il·lícit, pel seu deure com a dona d'un comte) de tenir els seus fills amb ella:

"Sabent que la majoria de les mares en el món gaudeixen de la companyia de llurs fills i veient-me jo, Duoda, allunyada de tu, fill meu Guillem, per això, anguixada i plena de desigs d'ajudar..." (En nom de la Santa Trinitat).

De la mateixa manera, quan diu *"La qui cria és qui pren les coses que no són seves i reté injustament el que ha robat"* (IV,8), crec que està mostrant els seus sentiments cap a la persona que està criant el seu segon fill, del qual la van separar just acabat de néixer.

Duoda mostra que té una vida interior molt intensa, demostra fortalesa i prou força d'esperit per trencar amb el que s'espera d'una dona, gosant escriure un manual educatiu que divulga la paraula de Déu, cosa permesa tant sols als homes de l'Església. Potser per això desprèn una gran humilitat durant tota l'obra, per fer-se perdonar. Durant tota l'obra, quan parla d'ella, dóna sensació de petitesa i fragilitat, definint-se com a indigna, vil, fràgil, cendra, pols, dèbil, etc. Fins i tot li demana a Déu *"A vós, mentre tinc forces, de genolls us dono, oh Creador, moltes gràcies."* (Epigrama a l'obra que segueix)

Com més llegeix, més s'adona que hi ha moltes coses que encara no sap ni entén, com quan diu *"Per a molts són evidents moltes coses que a mi se m'escapen; també les meves semblants, pobres d'esperit, manquen d'intel·ligència, i jo més que elles, i encara dic poc"* (Pròleg). Duoda té inquietuds, i en moltes ocasions es

dirigeix a Déu per demanar-li enteniment, intel·ligència, saviesa, com quan demana a Déu *“El que jo he començat, acabeu-ho vós, misericordiós. Ignorant com sóc, a vós us demano enteniment”* (Epigrama a l’obra que segueix).

Duoda es reivindica com a mare quan diu del seu fill que *“No tindrà mai ningú semblant a mi, que, encara que indigna, sóc la seva mare”* (Epigrama a l’obra que segueix), i com a consellera quan afirma *“Jo, Duoda, la teva consellera, fill Guillem, vull que...”* (IV,8).

Tot i la força que demostra, quan Duoda parla de la tristesa, sembla que parli d’ella mateixa, de com encara la seva situació, *“la tristesa que és un obstacle (...), és més noble la tristesa espiritual que la carnal”* (V,1).

Duoda es mostra malalta i sense forces, quasi depressiva per l’abandó de la seva família. Tot i això, el fet de pensar en els seus fills, li dona vida. Al decidir escriure el llibre, el dolor li marxa perquè se sent prop d’ells, com si els seus fills estessin amb ella *“De la mateixa manera arribà el ‘com si’, (els fills fossin amb ella) quan el dolor l’abandona completament.”* (V,1).

És possible que, davant el dolor i la tristesa, fins i tot la depressió per la llunyania dels fills, fos algun dels clergues d’Usès que la coneixia, el que l’animés a escriure el Manual pel seu fill, per deslliurar-la de la gran pena que sentia. Potser el mateix escrivà que l’ajudà a transcriure el llibret.

2.2.2. La vida pública de Duoda

Duoda prové d’una família noble, i una vegada casada amb Bernat de Septimània, comte de Barcelona, s’ha de pensar que segueix envoltada de privilegis i d’una certa vida pública. Tot i això, l’esposa d’un comte, al segle IX, no és gaire més que una persona privada que no participa en les funcions públiques del marit.²⁴

El servei de Duoda a La Marca Hispànica és, bàsicament, econòmic. S’endeuta per tal que el servei del seu marit a la Marca no es deteriori i perquè no vol ser repudiada ni que el seu fill sigui refusat.²⁵

Duoda atén el patrimoni familiar, consistent en terres heretades pel marit, Bernat de Septimània, tal com diu Duoda al seu fill *“Prega pels pares del teu pare, que li deixaren llurs béns en legítima herència”* (VIII,14), i possiblement per bens provinents del dot de la mateixa Duoda. Bernat no pot encarregar-se de

---

²⁴ J. M. Salrach. *Dels visigots als catalans*, pàg. 166.

²⁵ T. Vinyoles. *Història de les dones a la Catalunya medieval*, pàg. 18.

l'administració d'aquest patrimoni familiar per les absorbents tasques militars que té. Això fa pensar que la vida pública que Duoda conegué a la cort carolíngia, canvia una vegada roman a Usés, un dels comtats septimans del seu marit. Pel que fa al patrimoni comtal, Bernat de Septimània utilitza la figura del vescomte. Duoda entén el concepte de propietat d'una manera extremadament religiosa, en que la propietat de totes les coses és de Déu, i durant un temps limitat són propietat dels homes, tal com explica al seu fill:

“La nostra manera de parlar en el món és tal que qualsevol cosa la sotmetem a la nostra propietat, encara que no sigui així. (...) Un altre sosté enèrgicament dient “la terra és meva”, i no té en compte la paraula del salmista “La terra és del Senyor (Dn 3, 100; 4,31)”. (I,5):

Aquesta manera de pensar la propietat sembla que és per pròpia experiència, ja que Bernat està un temps destituït sense comtats que governar.

En el Manual explica què fer davant els problemes amb els que es pot trobar Guillem i en posa un exemple que sembla que narri la seva pròpia situació: *“I a aquell qui abans es rentava els peus amb mantega, (...), ara, al contrari, amb un tomb de la sort, totes les coses se li canviaven i perdien” (V,1).*

2.2.3. La vida del s. IX amb els ulls de Duoda

A la Marca Hispànica, a partir del 830, els jerarques dels comtats i de l'Església, protagonitzen crisis polítiques, revoltes de comtes i marquesos contra l'autoritat reial, i usurpacions de béns i de drets eclesiàstics per part dels rebels.

Duoda està preocupada per la caòtica i cruel situació històrica que l'envolta: *“Agreujant-se cada cop més les desgràcies d'aquest miserable món, enmig de nombroses inestabilitats i discòrdies del regne” (Prefaci), com la lluita violenta pel poder, sobretot dels fills de Lluís el Piadós: “Avui tots tenen ganes de querellar-se. Tinc por que a tu i als teus companys d'armes, fill, no us passi això” (IV,2).*

D'altra banda també hi ha altres fets violents com la incursió del cap viking Oskar, les ràtzies dels

Lluís el Piadós. Representat a *Les grandes Chroniques de France* (1390-1405) Bibliothèque nationale de France

musulmans²⁶ o les incursions dels pirates moriscos. Per a aquests casos, les forces locals estan més ben preparades que no els grans exèrcits.²⁷

En una època de certa feblesa econòmica, les relacions de vassallatge i la monarquia vacil·len buscant el poder. L'Església intenta reformes culturals i controlar la situació²⁸. Davant de tantes preocupacions, Duoda tan sols troba consol en Déu, com la majoria dels seus contemporanis: "*Malgrat que hi hagi discòrdia en el regne i la pàtria, vós sol resteu immutable*" (Epigrama a l'obra que segueix).

En general, Duoda interpreta el món que la rodeja a partir de les lectures que ha anat fent al llarg de la seva vida, que li donen exemples i recursos per comparar situacions en les que es pot trobar el fill i poder-lo aconsellar.²⁹

2.3. LA FAMÍLIA NUCLEAR DE DUODA

A principis del segle IX, l'estructura de la propietat, el parentiu i el treball va canviant. L'Estructura basada en els vincles familiars extensos del llinatge carolingi, on els components s'ajuden entre ells i el matrimoni renova les xarxes de parentiu, es va diluint per convertir-se en una estructura basada en la propietat familiar, on la família nuclear esdevé la cèl·lula econòmica fonamental³⁰. Quan la propietat familiar passa a propietat d'un sol individu, provoca que fills es revoltin contra els pares per treure'ls el poder i repartir-se'l³¹, tal com passà amb Lluís el Piadós i els seus fills, que no volien que el successor del pare fos el seu germà petit Carles el Calb.

La família afecta Duoda en els marcs de la vida quotidiana (l'allunyament dels fills), la gestió dels bens (l'endeutament per finançar les batalles del marit), els serveis de pau o guerra (l'oferiment del fill com a ostatge al rei), etc.³²

La família de Duoda pertany a l'aristocràcia que s'agrupa entorn dels carolingis i que resta fidel i serveix la monarquia a canvi de terres, rendes i càrrecs. En general, els llinatges aristocràtics acaparen, amb el temps, els càrrecs de comtes de l'Administració civil i els de bisbes i abats de l'administració eclesiàstica.³³

---

²⁶ M. Thiebaux. *Dhuoda of Uzès and the Liber Manualis*, pàg. 2.

²⁷ J. M. Salrach. *Entre Roma i el Renaixement*, pàg. 79.

²⁸ M. Otero. *De mare a Fill. Escrits d'una dona del s. IX*, pàg. 8.

²⁹ M. Schaus. *Women and Gender Medieval Europe: An Encyclopedia*, pàg. 209.

³⁰ *La família*. Taedium. Universitat de Barcelona.

³¹ J. M. Salrach. *El procés de feudalització*, pàg. 191 i 193.

³² R. Fossier. *Gente de la Edad Média*, pàg. 111.

³³ M. Otero a Duoda. *Manual per al seu fill*, pàg. 12.

Duoda es casa el 27 de juny de 824. En aquell temps, el grup familiar es regeix per les normes legals visigodes, més que per les romanes.³⁴ Duoda té una visió de la família, que en principi ja és nuclear, però que encara segueix emmarcada en l'ampli conjunt del clan amb vincles familiars extensos³⁵, com quan parla al fill de la fidelitat a la família reial *"Tu fill meu Guillem adaptat a les normes del servei i sigues fidel al teu senyor Carles, sigui com sigui, i als seus dignes parents, d'un i altre sexe, també nats d'estirp reial"* (III,8).

Pel que fa al matrimoni, Duoda assimila el vassallatge que impregna la societat en la que viu amb el que deuen les dones als marits i/o als fills, com es pot veure en la manera com Duoda anomena el seu espòs: *"el dia tres de les calendes de juliol, en el palau d'Aquisgrà, vaig ser donada en matrimoni, com a esposa legítima al meu senyor Bernat, el teu pare"* (Prefaci). Els seus familiars decideixen amb qui s'ha de casar, demostrant que, en realitat, es tracta d'un contracte civil entre dues famílies per consolidar o crear vincles econòmics o polítics avantatjosos.³⁶ La cerimònia ([annex 4](#)) segella un pacte entre dues cases nobiliàries, on la majoria dels homes són educats per a combatre. Casar-se amb una dona d'un altre llinatge equival a obtenir-ne la pau.³⁷

L'aliança matrimonial arrodoneix el patrimoni familiar pels nombrosos intercanvis materials on la terra és sovint al centre de les transaccions.³⁸ Aquesta unió formalitzada públicament, com la de Duoda a la capella palatina d'Aquisgrà, és protegida per la legislació, que castiga l'adulteri i només reconeix la descendència legítima.³⁹

La família apareix com a associació d'interessos, una agrupació d'ajuts mutus.⁴⁰ Duoda té molt assumit el paper d'esposa d'un comte. S'espera d'ella que sigui invisible, li doni un hereu i s'encarregui del patrimoni familiar. Suporta la separació dels fills, les llargues absències del marit, les seves lluites i intrigues, i li fa costat costejant les despeses dels afanys polítics de Bernat als seus comtats de la Pre-Catalunya. Sembla que ho fa forçada pel desig que no els abandoni, ni a ella ni al seu fill Guillem.⁴¹ En aquells temps, l'esposa podia ser repudiada si no acomplia els deures que s'espera d'ella.⁴²

Per Duoda, la fidelitat familiar passa al davant de les altres fidelitats, excepte la de Déu. Això fa pensar que si Duoda hagués viscut, entendria i acceptaria que el seu primogènit Guillem vengés la mort del seu pare defensant l'honor i els interessos de la família

---

³⁴ J. M. Salrach. *La Pre-Catalunya (segles VIII-X)*, pàg. 42-44.

³⁵ R. Fossier. *La sociedad medieval*, pàg. 96.

³⁶ Ibid. *Gente de la Edad Média*, pàg. 103.

³⁷ M. Aurell. *Les noces del comte*, pàg.2.

³⁸ Ibid, pàg.2.

³⁹ J. M. Salrach. *La Pre-Catalunya (segles VIII-X)*, pàg. 42-44.

⁴⁰ R. Fossier. *La sociedad medieval*, pàg. 96.

⁴¹ T. Vinyoles. *Història de les dones a la Catalunya medieval*, pàg. 17 i 18.

⁴² M. Aurell. *Les noces del comte*, pàg.3 i 4.

enfrentant-se a Carles el Calb, i recuperant per les armes els comtats de Barcelona, Girona i Osona, dels quals el pare era comte en el moment de la seva execució.⁴³

El desig d'un primogènit per part de Bernat de Septimània i Duoda “*vas néixer de mi a aquest món, tu, el meu fill primogènit, tan desitjat*” (Prefaci), es deu al fet de voler transmetre el llinatge i el poder. Per a Duoda és molt important el llinatge familiar i recorda insistentment al fill que el seu pare i ell descendeixen d'una família noble: “*Al gloriós descendent d'una nissaga, nat d'una noble stirp que ell il·lustra...*” (X,2).

2.3.1. Bernat de Septimània, el marit (? – 844)

Apadrinat per Lluís el Piadós quan el seu pare es retira a un convent, Bernat es trasllada a la cort del rei, a Aquisgrà, on es casa amb Duoda a la capella palatina. Lluís el Piadós encomana a Bernat, un franc, els comtats de Barcelona i de Girona, i li encarrega la defensa de la frontera⁴⁴, cosa que provoca les revoltes dels gots Aissó i Guillemó de 826-827, en les que venç Bernat.

L'any 828, Lluís el Piadós nomena Bernat comte de Narbona i dels comtats que formen la Septimània, pel que, a partir d'aquell moment, se'l coneix com a Bernat de Septimània.⁴⁵ Un any més tard, el 829, tal com explica Nithard, un historiador contemporani de l'emperador Lluís el Piadós, a l'assemblea de Worms: “*crijà al seu ajut Bernat, duc de Septimània, i el crea cambré, confiant-li l'infant Carles i atribuint-li el segon lloc a l'Imperi, immediatament després d'ell*”⁴⁶. Com a governador del palau del rei, ha d'estar allunyat del ducat de Septimània, on el reemplaça el seu germà Gaucelm com a vescomte. L'acció de Bernat en el seu nou càrrec és desastrosa, ja que es mostra violent, impulsiu, improvisador i, per damunt de tot, pessim polític⁴⁷, abusa del seu poder i es crea enemics, pel que fuig i es refugia als seus comtats catalanoseptimans.⁴⁸

⁴³ T. Vinyoles. Història de les dones a la Catalunya medieval, pàg. 20.

⁴⁴ J. M. Salrach. *El procés de feudalització*, pàg. 156.

⁴⁵ R. d'Abadal. *El Domini carolingi a Catalunya*, pàg. 278.

⁴⁶ Nithard, citat a R. d'Abadal i de Vinyals. *El Domini carolingi a Catalunya*, pàg. 286.

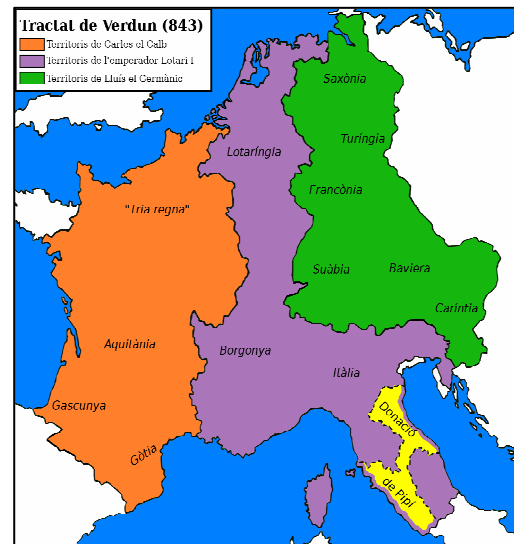
⁴⁷ R. d'Abadal. *El Domini carolingi a Catalunya*, pàg. 286.

⁴⁸ J. M. Salrach. *El procés de feudalització*, pàg. 159.

El 830, Bernat es posa al costat de Lluís el Piadós en les lluites de l'emperador contra els fills del seu primer matrimoni Lotari, Pipí i Lluís, en defensa dels drets del seu fill Carles, fruit del seu segon matrimoni amb Judit de Baviera. El primer ministre Wala, arrenjerat amb els interessos de Lotari, Pipí i Lluís, acusa d'adulteri a Bernat i Judit de Baviera. ([annex 5](#))

Com a conseqüència, el rei el destitueix dels seus comtats, tot i que després es demostra en un duel judicial que l'acusació no era certa. Recupera els honors el 835. Segueix fidel a l'emperador Carles el Calb fins que Pipí el Jove d'Aquitània s'hi enfronta.⁴⁹ El 841, Bernat es reconeix vassall de Carles el Calb, i li envia a la cort reial el seu fill Guillem com a ostatge de la renovació del jurament de fidelitat, que és quan el separa de la seva mare Duoda, que es queda a Usés.

Al tractat de Verdun (843), l'Imperi es dividí en tres parts, quedant Septimània en mans de Carles el Calb. Bernat governa Barcelona i Girona de forma despòtica i arbitrària, en contra dels béns i els honors de nobles i prelats, que es queixen a Carles el Calb. Tot i això, Bernat persisteix en la seva conducta, que es transforma en sediciosa, revoltant-se contra el rei, que aconsegueix capturar-lo i executar-lo a Tolosa pel maig del 844.⁵⁰

2.3.2. Guillem, el fill gran (826-844)

Duoda parla del naixement del seu fill primogènit, el destinatari del Manual, quan escriu: *“l’any tretzè del seu regnat, el dia tercer de les calendes de desembre, (...), vas néixer de mi a aquest món, tu, el meu fill primogènit, tan desitjat.”* (Prefaci).

Com a mare, intenta que el seu fill perpetui el llinatge del que descendeix, portant a terme les obligacions que li corresponen com a noble: *“en el nom del Déu sobirà, vés a complir el servei temporal que et correspon o el que el teu senyor pare Bernat et mani, o el senyor Carles decreti que s’ha de fer”* (I,3). Li recorda que li deu al seu pare la posició de noble: *“Evidentment, és una condició certa i ferma que ningú, a no ser que li vingui del seu pare, no pot tenir accés a un altre molt alt personatge fins que*

⁴⁹ M. Otero. *De mare a Fill. Escrits d’una dona del s. IX*, pàg. 10.

⁵⁰ J. M. Salrach. *Justícia i poder a Catalunya abans de l’any mil*, pàg. 74.

no arribi al cim del poder” (III,2). El prestigi del pare i la família és imprescindible per a fer carrera entre l'aristocràcia. L'origen familiar marca totalment les possibilitats de promoció per a accedir a un títol nobiliari.⁵¹

Duoda enyora el seu fill, la seva companyia, la seva estimació i el poder veure'l créixer físicament i espiritualment. Això ho soluciona amb l'escriptura del Manual i la pregària *“pregant jo per tu, noble infant, sóc a prop teu en tot moment” (IX,5).*

El 841, l'any següent de la mort de Lluís el Piadós, Guillem, de 16 anys, arriba a la cort de Carles el Calb com a ostage per la renovació del jurament de fidelitat del seu pare Bernat.⁵² Duoda ho transcriu dient: *“He sabut que el teu pare Bernat t'ha encomanat a les mans del senyor rei Carles; t'exhorto que t'esforcis en aquest noble deure amb perfecta*

voluntat.” (Prefaci). A l'acròstic del capítol X del Manual, Duoda palesa la seva esperança en relació a aquest fet: *“El Rei (Carles el Calb) immens i fort, resplendent i piadós, es digni, en tot, nodrir la teva ànima d'infant i de jove; la protegeixi i la defensi en tot moment” (X,2).*

A la cort, rep una bona educació militar i hereta les propietats del seu oncle Teodoric.⁵³ Passa a ser Guillem II de Tolosa, arribant, a base de lluites i intrigues, amb tan sols dinou anys, a ser comte de diversos comtats. Finalment, Guillem s'alia amb els àrabs contra el rei, però és derrotat per les tropes reials i busca refugi a Barcelona, on és decapitat l'any 850.⁵⁴

2.3.3. Bernat, el fill petit (841-886)

Duoda parla molt poc d'aquest segon fill. Sobre el seu naixement li explica a Guillem, en relació a Lluís el Piadós: *“Després de la seva mort, l'any següent va esdevenir-se el naixement del teu germà, el dia onze de les calendes d'abril (22 de març de 841): el segon, després de tu, va sortir del meu ventre a la ciutat d'Usès. (...) Encara molt petit i abans de rebre la gràcia del baptisme, el vostre senyor i pare de tots dos, Bernat, el va fer portar a la seva presència a Aquitània...” (Prefaci).*

⁵¹ M. Otero a Duoda. *Manual per al seu fill*, pàg. 89-90.

⁵² Ibid, pàg. 15.

⁵³ M. Sanmartí. *Comtesses-reines. Catalanes del IX al XIX*, pàg. 172.

⁵⁴ M. Otero a Duoda. *Manual per al seu fill*, pàg.17.

No l'anomena en tot el Manual perquè quan se l'emporten del seu costat no està batejat. Se'n refereix com a 'el teu germà' o 'el teu germà petit': *“Així la unció de Jesús de Natzaret, fill de Déu, baixi i romanguí sobre teu, vagis on vagis, i sobre el teu germà, que després de tu, el segon, va sortir del meu ventre”* (II,4).

El dia del seu naixement el seu pare és a Aquitània, i mana al bisbe d'Usès, Éléphant, que li porti el fill tot just acabat de néixer.⁵⁵ És possible que quan el seu primer fill Guillem, amb setze anys, arriba com a ostatge a la cort del rei, no hagi estat instruït amb anterioritat en l'art de les armes, i això, per a un guerrer, és un problema. L'havia d'instruir Teodoric, el seu padrí i germà de Bernat, però mor quan Guillem era petit. Per això, és possible que el pare vulgui tenir aquest segon fill amb ell per anar instruint-lo, com a guerrer que ha de ser, a mida que creix.

Una vegada aquest segon fill arriba a Aquisgrà, el seu pare l'anomena com ell: Bernat. Ja gran, continua les lluites de la casa paterna contra els descendents de Berà. Mana assassinar Bernat II de Tolosa i s'apodera del seu comtat, donant-se a conèixer com a Bernat Plantapilosa. Rep el comtat d'Autun, i potser també el de Rasès. És possible que sigui el pare del fundador de Cluny, Guillem el Pietós.⁵⁶

El 864 es revela contra Carles el Calb per venjar el seu pare i és desposseït dels seus comtats. El 872 el rei li assigna els comtats d'Albèrnia i Tolosa⁵⁷, establint les bases d'una dinastia de ducs d'Aquitània pràcticament independents.⁵⁸

El 877, Bernat Plantapilosa es torna a revoltar contra l'emperador, però l'arquebisbe Hincmar de Reims aconsegueix que es retiri de la revolta. Més tard s'uneix als bel·lònides (descendents del comte got Bel·ló) comte Oliva II de Carcassona i els descendents de Sunifred de Cerdanya i amb el rei contra Bernat de Gòtia, guanyant-lo.⁵⁹

2.3.4. Altres familiars

Duoda, durant tot el Manual, té molt presents els avantpassats, sobretot els del llinatge del seu marit, com quan diu *“Considera els grans com a altíssims i els iguals com a alts, per tal que tu, junt amb ells, puguis augmentar la dignitat dels teus avantpassats”*(III,10).

---

⁵⁵ M. Otero a Duoda. *Manual per al seu fill*, pàg. 10.

⁵⁶ M. Sanmartí. *Comtesses-reines. Catalanes del IX al XIX*, pàg. 173.

⁵⁷ J. M. Salrach. *Catalunya a la fi del primer mil·lenni*, pàg. 127.

⁵⁸ *Ibid.* *El procés de feudalització*, pàg. 176.

⁵⁹ *Ibid.* *Catalunya a la fi del primer mil·lenni*, pàg. 127-128.

Teodoric, germà de Bernat de Septimània i padrí de Guillem, havia de ser el seu *nutritor etenim atque amator tuus* “educador i amic en totes les coses” (VIII,15), però morí quan Guillem encara no té l’edat per a ser instruït. Al morir, li deixà una herència que, al ser Guillem menor d’edat, queda en mans del *domno et seniori nostro* “seu i nostre amo i senyor” (VIII,15). Interpreto que es refereix a Lluís el Piadós més que no al seu pare Bernat, ja que Guillem no rep l’herència fins que la reclama. La relació entre Teodoric i Guillem és afectiva, educativa i patrimonial, ja que Teodoric designa a Guillem com al seu llegatari.⁶⁰

Al final del Manual, Duoda enumera el nom d’alguns familiars dels quals no ha parlat (X,5):

- Guillem I de Tolosa (768-812), dit el sant, pare de Bernat, que fundà el monestir de Gel-lona, on es retirà l’any 806.
- Cunegunda d’Austràsia, primera esposa de Guillem
- Gerberga, filla de Guillem i Cunegurda, ofegada l’any 834 per ordre de Lotari.
- Guitburga, segona esposa de Guillem
- Teodoric, fill gran de Guillem I, germà de Bernat i padrí del seu fill Guillem
- Gaucelm, fill de Guillem i germà de Bernat, decapitat per ordre de Lotari l’any 834.
- Guarneri, no se’n sap res. Potser família de Duoda.
- Rotlinda, potser germana de Bernat o de Duoda.
- Heribert era fill de Guillem i germà de Bernat. Fou eixorbat, l’any 830, per ordre de Lotari

2.4. LA SOCIETAT EN LA QUAL ES MOU DUODA

L’Estat carolingi, en realitat, és una agrupació de regnes, ducats i marques més que un imperi d’estructura unificada, pel que depèn del suport de les potents famílies nobles locals.⁶¹ El rei és la màxima autoritat, designada per dret d’herència amb caràcter vitalici. Tal com diu Duoda: “*Evidentment, en la perspectiva humana, la dignitat i el poder reial i imperial sobresurten en el món*” (III,2).

La població està disseminada desigualment pel territori, amb grans diferències socials entre els seus components.⁶² Tot i això, la societat va canviant de vells vincles de sang, servils o de dependència, cap a vincles de solidaritat entre famílies. El mitjà de

---

⁶⁰ M. Aurell. *Les noces del comte*, pàg. 72-73.

⁶¹ J. Campàs. *Els orígens nacionals. L’Alta Edat Mitjana (segles VIII.XI)*, pàg. 3.

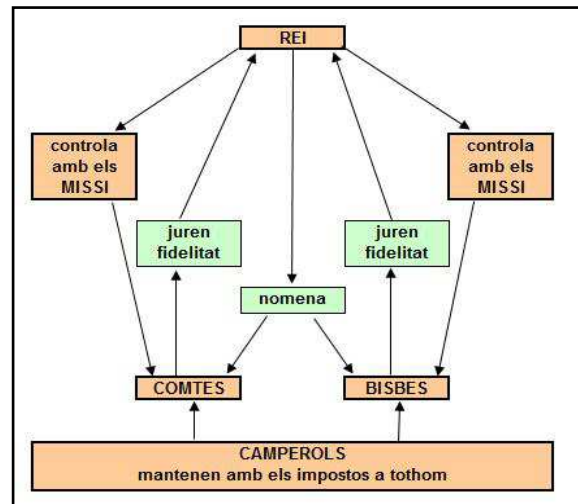
⁶² J. M. Salrach. *Entre Roma i el Renaixement*, pàg. 48.

producció, la terra, és de propietat privada, familiar, però acabarà passant, de família extensa, a família de pares i fills, i d'aquesta a la propietat individual.⁶³

La societat del s. IX s'articula en elits laiques i eclesiàstiques (*potentes, primates, proceres...*) i els camperols (*minores, mediocres*). Hi ha una gran tensió, sobretot a causa de les aprisions, per preservar els principis de propietat i llibertat dels camperols i, a la vegada, satisfer les aspiracions de poder i riquesa de les elits.⁶⁴ És possible que Duoda pateixi aquesta tensió com a administradora de les terres del patrimoni familiar.

La diferència cultural i de forma de viure entre els grans i els humils -*majores et potentiores* i *minores et infirmiores* són abismals, cosa que fa difícil d'atribuir-los una comunitat de sentiments i de visió.⁶⁵ Tot i això, Duoda aconsella al seu fill la utilitat de no tancar-se en la seva classe social: "*t'esforcis a servir els grans, els més petits, els iguals i les persones modestes, tant com puguis i poguessis mai*" (III,10).

Per sota del rei hi ha una jerarquia de funcions en l'Església (arquebisbes, bisbes i ardiaques) i en l'Estat (*missi*, comtes i vicaris), que depenen totalment d'ell, que els nomena, els destitueix, els mana i els remunera distribuint-los recursos del fisc, de forma esglaonada i jeràrquica.⁶⁶ Aquestes obligacions públiques i remuneracions (beneficis i donacions) que l'autoritat reial o les persones dotades de potestat pública atorguen, amb el temps, acabaran amb l'absorció de la cosa pública dins de la privada, afeblint l'Estat i la transformant el poder.⁶⁷

Els reis carolingis tenen la necessitat de tenir famílies a les que encomanar els afers polític-militars de diversos comtats de la Marca Hispànica, fins i tot de concentrar aquests comtats en mans d'un sol comte, però això té l'inconvenient de concentrar massa poder a les mans d'un sol personatge, cosa que porta a l'abús de la seva posició, tal com passà amb Bernat de Septimània.⁶⁸

Els llinatges aristocràtics acaparen els principals càrrecs, tant de l'administració civil (els comtes) com de l'eclesiàstica (bisbes i abats). La relació entre el rei i aquests càrrecs

⁶³ J. M. Salrach. *El procés de feudalització*, pàg. 187, 188 i 191.

⁶⁴ V. Farías. *Alous i dominis*, pàg. 102.

⁶⁵ R. d'Abadal. *Dels visigots als catalans*, pàg. 158.

⁶⁶ J. M. Salrach. *Catalunya a la fi del primer mil·lenni*, pàg. 155.

⁶⁷ Ibid. *La Pre-Catalunya (segles VIII-X)*, pàg. 26-27.

⁶⁸ R. d'Abadal. *El domini carolingi a Catalunya*, pàg. 228.

són uns ambaixadors anomenats *missi dominici* i les assemblees de tots els grans. El rei anomena i destitueix els comtes i sovint intervé en la nominació dels bisbes.⁶⁹

A les capitals de comtat hi conviuen dues corts, la comtal i l'episcopal, amb els seus respectius servidors. Comtes i bisbes són les autoritats principals als comtats de la frontera hispànica.⁷⁰ La cort comtal és més aviat itinerant i a la ciutat és representada bàsicament per vescomtes, que tenen delegades funcions polítiques i judicials. En canvi, la cort eclesiàstica és ben establerta gràcies a la catedral i al col·legi canonical, encara que el bisbe es trobi absent de la ciutat.⁷¹

Els comtes estan obligats a presentar-se a les assemblees generals del regne, on han de donar compte de la seva gestió⁷² i lliurar el *donativum*. Els comtes actuen com a representants del monarca franc en el seu territori, dirigeixen els afers administratius, encapçalen l'exèrcit, garanteixen l'ordre públic i administren justícia.⁷³ El comte també és el cap militar en el seu comtat, l'encarregat del reclutament, el qui aporta i comanda les seves hosts a l'exèrcit reial.⁷⁴

Per a realitzar les seves tasques, els comtes s'ajudaven de la figura dels vescomtes (*missus comitis*, *vice-dominus*, *vide-comes*), els vicaris, els jutges, els funcionaris subalterns i els oficis adscrits a la pròpia casa del comte tenen una funció especialitzada de menor importància. Tot aquest personal es remunera amb les contribucions i altres recursos fiscals obtinguts de la gent i els territoris que administren.⁷⁵

Els governats són majoritàriament pagesos, els uns propietaris de la terra que treballen (*aloers*), d'altres no propietaris (*tinents*) i d'altres treballen terra pròpia i terra d'altres alhora. Entre aquests hi ha els *hispani* (arribats d'Hispania que aprisionen terres), els *servi* (darrers descendents d'esclaus rurals) i els *sarraceni* (sarraïns captius de guerra).

Pagès. Bíblia de Grandval,
Tours (834-843) BrL

Hi ha també petites comunitats jueves sorgides de la doble Diàspora romana dels segles I i II que es consoliden a les ciutats gal·lo-romanes de l'època merovíngia, i després es reforcen en la carolíngia a la Septimània. No em d'oblidar que Usés va ser la

⁶⁹ J. M. Salrach. *Entre Roma i el Renaixement*, pàg. 81-82.

⁷⁰ J. M. Salrach. *La Pre-Catalunya (segles VIII-X)*, pàg. 23.

⁷¹ G. Feliu. *Les classes socials*, pàg. 148.

⁷² M. Aventin i J. M. Salrach. *Del domini carolíngi a la independència*, pàg. 287.

⁷³ J. M. Salrach. *Monarquia carolíngia i poder comtal*, pàg. 89.

⁷⁴ *Ibid*, pàg. 186-188.

⁷⁵ *Ibid*. *Catalunya a la fi del primer mil·lenni*, pàg. 196.

antiga Ucètia romana.⁷⁶ Aquesta minoria jueva posseeix terres, i se suposa que són comerciants i artesans especialitzats en productes de luxe. Estan sota la directa protecció dels comtes (una protecció forçada i que cal pagar bé).⁷⁷ Però a Septimània també hi ha comunitats jueves que faciliten que Duoda s'endeuti per a ajudar econòmicament al seu marit Bernat. "sovint he empenyorat no sols dels cristians, sinó també dels jueus, grans quantitats de diners" (X,4).

Per sota dels pagesos i artesans hi ha una àmplia capa de servents, amb relacions de dependència respecte als seus amos que van de l'esclavitud a una relació lliure.⁷⁸

El clergat està compost per homes destinats al servei de Déu, que ensenyen els misteris de la fe i governen la comunitat de creients. Es divideixen en clergues seculars i clergues regulars.⁷⁹ És possible que Wislabert o Guilbert, el clergue que Duoda anomena en el manuscrit del *Liber Manualis* anomenat Codex Parisinus lat. 12.293 [P] de la Biblioteca Nacional de Paris, sigui l'escrivà que el transcriu.

La societat es basa en la possessió i l'explotació de la terra, el control sobre les propietats i la seva mobilitat, alienació i transmissió és essencial. Al sud mediterrani de l'imperi carolingi, predomina una estructura econòmica basada en un sistema de dominis simples, on els pagesos tinentes són explotats mitjançant el pagament de rendes, bàsicament en producte. La gran propietat o domini és important perquè és la base de sosteniment dels llinatges aristocràtics i de les grans institucions eclesiàstiques.⁸⁰ Duoda, com a administradora del patrimoni familiar, segurament una gran propietat, vetlla per les seves terres i els treballadors que les treballen.

Feines agrícoles de l'estiu. Crònica dels mesos, abadia de Sant Pere de Salzburg. S. IX ONV.

Durant el segle IX, els principals comtes francs s'allunyen dels seus comtats catalans per participar en intrigues d'alta política.⁸¹ Duoda, que veu com el seu fill guerrer pot ser

⁷⁶ M. Rouche (*Historia de la vida privada*, I, Madrid 1988, p.414), a Duoda. *Manual per al seu fill*, pàg.20.

⁷⁷ G. Feliu i Montfort. *Les classes socials*, pàg. 150.

⁷⁸ Ibid, pàg. 149.

⁷⁹ J. M. Salrach. *La Pre-Catalunya (segles VIII-X)*, pàg. 45 a 47.

⁸⁰ Ibid. *Entre Roma i el Renaixement*, pàg. 52-53.

⁸¹ Ibid. *La Pre-Catalunya (segles VIII-X)*, pàg. 24.

un d'aquests, l'aconsella: “tu, fill Guillem vigila, etc., i defuig els malvats, freqüenta els honestos seguidors del bé, els quals, per veritable submissió a les voluntats dels seus senyors, donant un molt bon consell, mereixen rebre de Déu” (III,7).

2.4.1. Les obligacions del llinatge

Carles el Calb. Carles el Calb representat al Saltiri de Carles el Calb (segle IX). Procedent de la catedral de Metz, ara a la Bibliothèque Nationale de France

El 840 mor l'emperador Lluís el Piadós. Cap al final del Manual, Duoda comenta que el dia que l'acaba, està “a l'espera del rei que Déu ens doni” (XI,2), referint-se a que Carles el Calb encara no era reconegut com a rei al sud de França a l'espera del desenllaç de la seva lluita contra el seu germà Pipí d'Aquitània.⁸² Duoda intenta inculcar al seu fill Guillem la fidelitat de servei cap al rei, quan li diu: “Al gloriós descendent d'una nissaga, nat d'una noble estirp que ell il·lustra amb les seves grans gestes, assíduament, no deixis mai de servir-lo” (X,2).

Els governants, nobles, són els comtes i els seus agents o fidels. Els comtes són investits personalment pel rei i,

en l'acte d'investidura, presten jurament especial de fidelitat. Estan obligats a residir en el seu comtat i a concórrer a les assemblees generals del Regne i sempre que són cridats pel rei. El comte lliura un donatiu, suposadament voluntari, al rei com a resultat dels recursos administrats en el seu comtat: multes, teloneus, tributs de pasquaris, rendes de béns fiscals, donatius dels vassalls i fidels, etc...⁸³

Els comtes són de llinatge aristocràtic, i el poder i la riquesa que tenen procedeix de l'acumulació de càrrecs, que donen dret a gaudir de béns i drets públics: dominis públics o fiscals i impostos.⁸⁴ Per això Bernat de Septimània està interessat en adquirir com més comtats millor.

Aquesta ambició general en tota l'aristocràcia, comporta revoltes, una dinàmica d'infidelitats i d'enfrontaments violents entre comtes, que portaven a càstigs i venjances sense fi. Els anys 830 i 834, Lotari, fill de l'emperador, ordena matar tres germans de Bernat de Septimània: l'eixorbament d'Aribert, el degollament de Gaucelme i l'ofegament de Gerberge.

Lotari rei. Còdex Legum Longobardorum s. IX

⁸² M. Otero a Duoda. *Manual per al seu fill*, pàg. 180.

⁸³ R. d'Abadal. *Dels visigots als catalans*, pàg. 183.

⁸⁴ J. M. Salrach. *La Pre-Catalunya (segles VIII-X)*, pàg. 23.

Duoda es pregunta *“Per què l’home no pot prescindir de la grandesa de les dignitats en comptes de perdre’s ell mateix en cos i ànima, agullonat per l’enveja?”*(IV,1).

Aquesta pregunta sembla provocada per l’ambició i/o enveja de Bernat de Septimània, que lluita incansablement per arrabassar dignitats a altres comtes.

Duoda avisa al seu fill Guillem de la situació al palau de Lluís el Piadós, un lloc on els fills es revelen contra el pare i entre ells: *“Pel que fa als grans dignataris, als seus consellers i als seus semblants que serveixen fidelment, (...) estima’ls, honra’ls i serveix-los devotament. (...) en una gran casa com és aquella (...) hi ha moltes confrontacions.”* (III,9)

La societat pre-feudal es basa en les fidelitats i compromisos personals, pel que defensa l’actitud sempre fidel dels seus, donant un suport indiscutible a la seva actuació política.⁸⁵ Duoda s’esforça perquè l’honor de la família quedi incòlume:

“que no neixi mai ni creixi en el teu cor el desig de ser infidel al teu senyor en res. (...) aquesta actitud, segons diuen, no fou mai, de cap manera, vista en els teus antecessors; no ho fou, ni ho és, ni ho serà en el futur”. (III,4)

Considera el llinatge i el patrimoni familiar molt importants, per això intenta inculcar al seu fill la importància de la seva procedència perquè pugui, com a primogènit, continuar el llinatge familiar: *“Prega pels pares del teu pare, que li deixaren llurs béns en legítima herència.”* (VIII,14). L’herència és fonamental per a l’existència d’una consciència familiar, com quan Duoda mostra a Guillem diferents situacions que es poden produir *“Si (...) el teu pare decideix donar-te’n alguna cosa, prega tant com puguis perquè li augmenti la recompensa respecte a la de les ànimes d’aquells a qui pertanyeren totes les coses”* (VIII,14).

2.4.2. Les dones en la cort carolíngia

El cosinatge de l’Alta Edat Mitjana afavoreix els lligams de fraternitat i de consanguinitat respecte dels de filiació.

L’ascendència materna, moltes vegades, condiona les tries polítiques mitjançant la integració d’una xarxa de parents, aliats i amics. Guillem I de Tolosa, pare de Bernat de Septimània, marit de Duoda, es casà dues vegades. La primera dona és Khunegunda o Cunegunda, visigoda i mare de Berà I, que representa una tradició goda de coexistència pacífica amb els àrabs i de revolta contra els francs. La segona dona és la carolina Guitburga, franca i mare de Bernat de Septimània, que

---

⁸⁵ M. Otero a Duoda. *Manual per al seu fill*, pàg. 93.

representa una política obertament franca. Cadascuna de les dues branques descendents de Guillem I representa una opció antinòmica: una política autòctona partidària del poder independent amb Berà I, contra una política franca involucrada en els esdeveniments decisius del nord de l'Imperi carolingi amb Bernat de Septimània.⁸⁶

En general, a partir del segle IX la condició de dona està fixada pel naixement, situant-la en una determinada posició social. Com a opció de vida, normalment imposada per la família, pot acceptar els vots religiosos o el matrimoni. Ser soltera és una solució mal vista, un fracàs. Les comtesses de Barcelona són nascudes en famílies dirigents de la política, l'economia o la societat.

La funció de les dones nobles de la cort carolíngia és perpetuar el llinatge tenint fills, educant-los fins que siguin adolescents i administrant el patrimoni familiar per a mantenir-lo i poder finançar les lluites del marit⁸⁷, tal com va fer Duoda.

Aquestes foren capaces de governar les seves terres i els seus castells en absència dels seus marits.⁸⁸ Això comporta a les dones un paper important en els assumptes econòmics i/o polítics.⁸⁹ Més que defensar les seves possessions amb les armes, ho fan amb mediacions i estratègies de pau⁹⁰, segurament com Duoda, que pregava perquè els enemics dialoguessin enlloc de lluitar.

El paper de la dona en general, a l'Alta Edat Mitjana, és socialment i jurídicament més rellevant que amb el feudalisme més desenvolupat. Disposa lliurement dels seus béns, per això, Duoda pot vendre, comprar i empenyorar terres i endeutar-se, tal com feu amb els jueus: "*A favor dels interessos del meu amo i senyor Bernat, (...) m'he carregat, ho reconec, de deutes*"(X,4).

Un cop casada, la dona conserva els seus drets civils i pot actuar lliurement davant dels tribunals, fins i tot pot refusar un marit imposat. Si el marit mor deixant fills menors d'edat, ella actua com a usufructuària de l'herència i tutora dels fills.⁹¹

Alguns autors pensen que, a l'Alta Edat Mitjana, les normes de la cavalleria feudals encara no existeixen, però el cert és que el *Liber Manualis* de Duoda revela una relació mare-fill en els mateixos termes de dama-cavaller: Guillem és el cavaller de la seva mare "*I per tal de poder assolir algun dia el reconfort, jo no deixo darrere meu ningú semblant a tu, que com tu lluiti per la meva causa.*" (X,4).

---

⁸⁶ M. Aurell. *Parentiu i matrimoni de les famílies comtals*, pàg. 90.

⁸⁷ T. Vinyoles. *Las mujeres del año mil*, pàg. 18.

⁸⁸ C. de Pizan, *Le livre des trois vertus*, pàg. 152.

⁸⁹ R. Fossier. *Gente de la Edad Média*, pàg. 101.

⁹⁰ T. Vinyoles. *Actitudes femeninas ante las guerras feudales*, pàg. 77.

⁹¹ J. M. Salrach. *La Pre-Catalunya (segles VIII-X)*, pàg. 42-44.

2.5. FIDELITAT POLÍTICA I JUSTÍCIA

La Catalunya Vella no és percebuda, al segle IX, com una unitat política o cultural, sinó com una part d'Hispania (*portione Hispaniae*) separada de la resta per la conquesta militar franca,⁹² i la definició de *Marca*, s'usa en el sentit de *Frontera*, en un sentit més geogràfic.⁹³ Les Marques engloben diferents comtats que voregen una frontera amenaçada o en vies d'expansió, que estan sota la direcció defensiva d'un comte, limitada a l'aspecte militar.⁹⁴

A efectes administratius i militars, el territori incorporat és organitzat en comtats, que ja foren una divisió administrativa del Baix Imperi, conservada pels visigots i adoptada pels carolingis. Tots els comtes que exerceixen llurs funcions en el reialme carolingi són funcionaris i vassalls fidels del rei.⁹⁵ Això es pot veure quan Duoda li diu al seu fill "*Carles (el Calb), que tens com a senyor, perquè, com crec, Déu i el teu pare Bernat l'han escollit perquè el serveixis al començament de la teva vida i a la flor de la joventut*" (III,4).

Carlemany coronant co-emperador a Lluís el Piadós (miniatura del s. XIV)

La direcció política des del Palau s'exerceix a través de les assemblees del Regne i per la tramesa de legats imperials al país, els "*missi*". El domini polític de la reialesa és una institució fonamental per a l'estructura de l'Estat, del Regne.⁹⁶ El rei exerceix damunt dels bisbes i comtes una autoritat efectiva i ferma gràcies al dret de nomenar-los i destituir-los, i de sotmetre'ls a judici quan ho considera necessari.⁹⁷

L'aristocràcia laica i eclesiàstica dóna cobertura político-militar a l'expansió territorial per aconseguir o recuperar controls i dominis.⁹⁸ Els comtes són l'instrument essencial del domini del rei sobre el país. Els juraments de fidelitat que reben els reis o els comtes comporten un compromís més ferm que els altres. La fidelitat que uneix recíprocament a dos homes està vinculada al respecte mutu, i solament es pot trencar en casos extrems d'atemptat a l'honor o de mort d'un d'ells.⁹⁹

⁹² J. M. Salrach. *Monarquia carolíngia i poder comtal*, pàg. 88.

⁹³ *Ibid.* *Catalunya a la fi del primer mil·lenni*, pàg. 121.

⁹⁴ R. d'Abadal. *Dels visigots als catalans*, pàg. 173.

⁹⁵ *Ibid.* *Episodis de la Història de Catalunya*, pàg. 89.

⁹⁶ *Ibid.* *El Domini carolingi a Catalunya*, pàg. 280 i 181.

⁹⁷ *Ibid.* *Episodis de la Història de Catalunya*, pàg. 89.

⁹⁸ J. M. Salrach. *El procés de feudalització*, pàg. 188.

⁹⁹ R. Fossier. *La sociedad medieval*, pàg. 109.

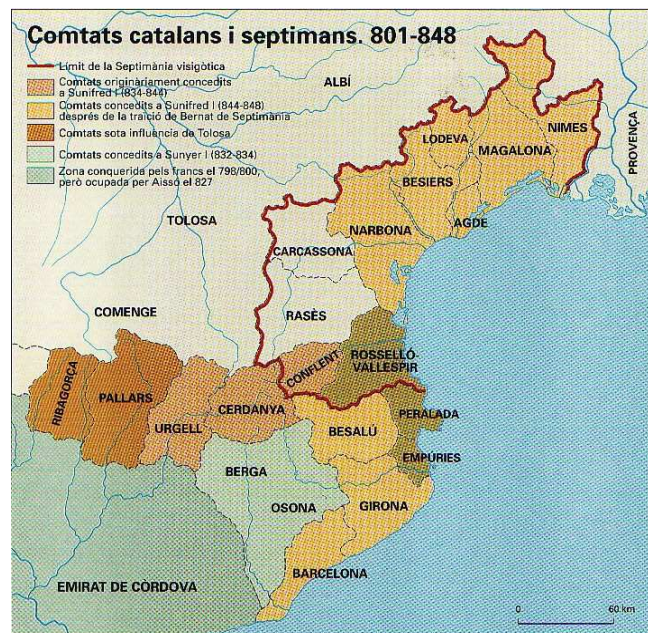

Els comtes pertanyen a la força armada que, com Bernat de Septimània, disposen d'agents a sou, de forces armades i compten amb la *fides*, una obediència que se'ls dóna a canvi de la protecció que ofereixen.¹⁰⁰ En diverses ocasions participen en les lluites civils de l'Imperi, en bàndols aristocràtics d'oposició al monarca regnant, pel que alguns són destituïts i altres executats, com Bernat de Septimània i el seu fill Guillem.¹⁰¹

Les ciutats capitals de comtat, com Usès, són sovint seus episcopals. El bisbe és una figura amb importants funcions polítiques en la ciutat i el territori.¹⁰² El rei el nomena o intervé en la nominació del bisbe, i l'utilitza com a element de control en la governació del comtat, l'obliga a assistir a les assemblees del Regne i sovint és pel rei un element d'informació política.¹⁰³

El 825, a la mort del comte Rampó del comtat de Barcelona, l'emperador Pipí d'Aquitània convoca una assemblea especial amb els magnats i els comtes de frontera per adjudicar el comtat de Barcelona. Hi ha dues tendències, la pacifista goda d'Aissó, descendent del comte Berà, i la bel·licista franca de Bernat de Septimània, descendent de Guillem I de Tolosa, alliberador de Barcelona dels sarraïns el 801. Finalment, la balança s'inclina cap a Bernat de Septimània. Això comporta lluites internes del país al voltant de aquestes dues grans famílies.¹⁰⁴

L'any 828, Bernat és nomenat, per Lluís el Piadós, comte de Narbona i dels comtats que formen la Septimània. Aquesta concentració de poder, que és convenient i útil per assegurar la frontera, també comporta el perill de concentrar a les mans d'una sola persona un poder excessiu.¹⁰⁵ Juntament amb el seu germà Gaulcem, comte de Rosselló i Empúries, implanten a Barcelona i a Septimània un poder de caràcter regional exercit per la seva família, netament franca.¹⁰⁶

¹⁰⁰ R. Fossier. *Gente de la Edad Média*, pàg. 273.

¹⁰¹ J. M. Salrach. *Monarquia carolíngia i poder comtal*, pàg. 95.

¹⁰² Ibid, pàg. 89.

¹⁰³ R. d'Abadal. *Dels visigots als catalans*, pàg. 220-221.

¹⁰⁴ Ibid, pàg. 156.

¹⁰⁵ Ibid. *El Domini carolíngi a Catalunya*, pàg. 278.

¹⁰⁶ Ibid. *Episodis de la Història de Catalunya*, pàg. 87.

L'interès per tenir comtats no es deu únicament al fet de tenir terres, sinó als ingressos que els comtes perceben de l'administració dels béns i els drets públics: els dominis fiscals amb els seus conreadors; i els drets públics (impostos directes i indirectes)¹⁰⁷. Els pagesos, tant els propietaris com els tinents, estan obligats a satisfer càrregues públiques a l'aristocràcia governant. Per això interessa als llinatges la carrera dels honors, acaparant càrrecs i beneficis.¹⁰⁸ Amb aquests bens que reben, els comtes paguen els serveis dels seus col·laboradors en el govern, administren l'exèrcit, sostenen en part el clergat i premien la fidelitat de poderoses famílies locals.¹⁰⁹

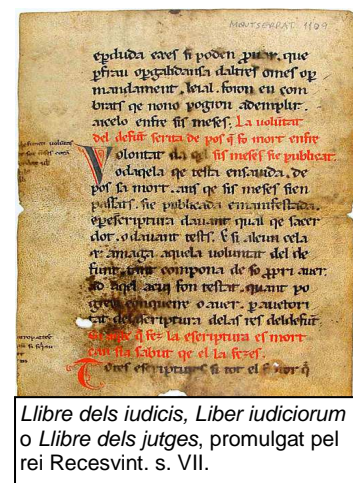
A partir de l'any 830, quan els fills de Lluís el Piadós s'enfronten entre ells i amb bàndols aristocràtics, alguns comtes són destituïts i altres executats, com Bernat de Septimània i el seu fill Guillem. Mentrestant, l'autoritat reial és lluny dels comtats i la frontera és defensada per les autoritats locals.¹¹⁰

Durant el segle IX, el rei carolingi recolza i es recolza en l'Església, intervé en el sistema jurídic i judicial als comtats a través del nomenament

(de comtes) i el control superior (de bisbes i abats) de les potestats públiques, responsables en nom seu de la justícia i garants, també en nom seu, del dret. La intervenció en el sistema jurídic i judicial s'efectua per mitjà de preceptes reials de donació de béns i drets públics (el fisc), confirmació de propietats i concessió d'immunitat, que beneficien particulars poderosos i, sobretot, l'Església.¹¹¹

Al segle IX, la justícia es basa en el *Llibre dels iudicis*, *Liber iudiciorum*, o *Llibre dels jutges*, codi jurídic visigòtic elaborat al segle VII i promulgat pel rei Recesvint el 654.¹¹² Al darrera de la majoria de judicis hi ha la possessió de terres i la satisfacció de càrregues fiscals o rendals. El conflicte

¹⁰⁷ R. d'Abadal. *Episodis de la Història de Catalunya*, pàg. 24-25.

¹⁰⁸ J. M. Salrach. *Entre Roma i el Renaixement*, pàg. 53.

¹⁰⁹ Ibid. *La Pre-Catalunya (segles VIII-X)*, pàg. 25-26.

¹¹⁰ Ibid, pàg. 28.

¹¹¹ J. M. Salrach. *Justícia i poder a Catalunya abans de l'any mil*, pàg. 240.

¹¹² Documents jurídics de la història de Catalunya, 13-14.

principal amb el que es troben els jutges és dilucidar si una terra concreta és d'origen fiscal, alou de l'Església, si és dels pagesos, o si es tracta d'una aprisió particular feta amb l'autorització del rei.¹¹³

La potestat suprema de jutjar està en el monarca carolingi, que la delega als comtes i als bisbes i abats, segons la naturalesa de les causes, el lloc d'habitatge dels implicats en el judici o la ubicació dels béns disputats. Al segle VIII hi hagué un clima religiós preordàlic que tendeix a considerar Déu la font de tota justícia o la justícia mateixa i a confiar en la intervenció divina quan els recursos humans resulten insuficients.¹¹⁴ Així es soluciona l'acusació d'adulteri de l'emperadriu Judit i Bernat de Septimània. ([annex 5](#))

2.5.1. Les funcions i fidelitats polítiques

Les funcions i fidelitats tendeixen a fer-se hereditàries com a instrument de poder d'una classe o d'uns llinatges. És el resultat del sistema d'explotació de l'Estat carolingi, que drena recursos col·lectius en profit d'una minoria privilegiada.¹¹⁵

Duoda, ben arrengrada amb els de la seva classe, no està a favor d'un poder reial fort, sinó que defensa una noblesa territorial, hereditària i patrimonial.¹¹⁶

Mostra a Guillem l'orgull del llinatge familiar i la fidelitat que deu al pare, que li aporta el seu *estatus* preeminent¹¹⁷ en la societat, dient-li: *“Abans que res, tem i estima el Senyor Déu (...); després, el teu pare en totes les coses. Al gloriós descendent d'una nissaga, nat d'una noble estirp (...) no deixis mai de servir-lo”* (X,2).

Duoda coneix molt bé el poble major que s'agrupa per lligams de vassallatge al voltant de les grans famílies, i li ensenya al seu fill com comportar-se, ja que sap que haurà de servir-los en les seves empreses, incloses les lluites.¹¹⁸

“Pel que fa als il·lustres, nobles i eminents parents i familiars del teu poderós i reial senyor (...), respecta'ls, estima'ls, venera'ls i considera'ls, i, en tot negoci referent a llurs interessos, amb fidelitat d'actuació tant d'ànima com de cos, mostra a tots ells una dedicació sincera, oportuna i segura.” (III,8)

Però també l'adverteix *“Protegeix-te dels deshonestos i tria els dignes; fuig dels dolents, uneix-te als bons; no segueixis el consell del dolent, covard o colèric”* (III,7), i l'avisava sobre alguns consellers: *“N'hi ha alguns que es consideren consellers i no ho*

---

¹¹³ J. M. Salrach. *Justícia i poder a Catalunya abans de l'any mil*, pàg. 39-40 i 70.

¹¹⁴ *Ibid*, pàg. 21-23 i 38.

¹¹⁵ *Ibid*. *La Pre-Catalunya (segles VIII-X)*, pàg. 25-26.

¹¹⁶ M. Otero. *De mare a Fill. Escrits d'una dona del s. IX*, pàg. 79.

¹¹⁷ T. Vinyoles. *Història de les dones a la Catalunya medieval*, pàg. 20.

¹¹⁸ J. M. Salrach. *La Pre-Catalunya (segles VIII-X)*, pàg. 42-44.

són, car es creuen savis quan no ho són". (III,6) L'adverteix que "*Hi ha els qui aparentment són pròspers en el món i rics de béns, però que no deixen, amb oculta malícia, d'envejar i d'esquinçar els altres, tant com poden, i això fingint honestedat*". (IV,1.) En aquest paràgraf sembla referir-se als fills del rei, que lluiten entre ells per arribar a ser el futur emperador.

Quan Guillem arriba com a ostatge a la cort de Carles el Calb, Duoda decideix escriure el Manual aconsellant el fill que guardi fidelitat tant al seu senyor Carles com als seus parents. Tracta l'obediència com un conflicte de lleialtats en la que primer és Déu, després el pare Bernat, i després el rei.

En el moment en que Duoda diu al fill "*inspirat per la fidelitat, vers el teu pare i senyor o vers els grans dignataris (...) de manera que no caiguis en l'ofensa ni en els escàndols de llurs discòrdies, sens dubte reposarà en tu l'esperit de temor del Senyor*" (IV,4), sembla que es refereixi a l'escàndol per l'acusació d'adulteri de l'emperadriu Judit amb Bernat de Septimània que hi hagué a la cort de Lluís el Piadós, entre el 830 i 831. ([annex 5](#))

2.5.2. La visió de Duoda de la justícia

La societat hispanogoda dels comtats es caracteritzà sempre per la fidelitat a la paraula escrita i el document, com a garantia de drets i obligacions.¹¹⁹

Pel que es veu en el Manual, Duoda no s'imagina al seu fill al mig d'una batalla, sinó movent-se entre les grans famílies de la cort, oferint consell, exercint de jutge, fent caritat als pobres, formant una gran biblioteca, etc.¹²⁰ Per això li demana al fill "*Jo t'exhorto que tu, lluny dels vicis, apreciïs la justícia. (...) En els judicis legals, si mai hi participes, mostra misericòrdia i mansuetud*" (IV,8). Però també l'adverteix que la injustícia recau sobre el que la practica, i que el sol fet de tolerar-la és una injustícia. Sembla que Duoda pensi en els tres germans de Bernat de Septimània, morts perquè Lotari volgué venjar-se de Bernat: "*per les culpes dels altres, molts són turmentats*". (IV,8)

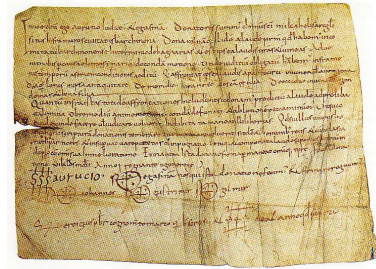
Pensant que el seu fill Guillem segueix el que ella li explica en el Manual i es forma en el temor de Déu, Duoda li proposa "*Presenta't als processos com a jutge just i capaç, no acceptis mai regals de mà a mà, no oprimeixis ningú; així et recompensarà el Benefactor*" (X,2).

---

¹¹⁹ J. M. Salrach. *Catalunya a la fi del primer mil·lenni*, pàg. 244.

¹²⁰ M. Thiebaux. *Dhuoda of Uzès and the Liber Manualis*, pàg. 2-3.

Quant a la successió, la llei goda, escrupolosament respectada, estableix la prioritat absoluta de la successió per línia directa (fills, nets, besnét).¹²¹ Per a garantir la salvació de la seva ànima, els homes deixen en les disposicions testamentàries deixes a l'Església, com a resultat d'una pedagogia clerical que inculca la idea que l'almoïna allibera l'ànima.

Document de donació a l'església de Sant Miquel de Barcelona d'una terra a Banyeres del Penedès, 988, ACB.

La visió de Duoda de la justícia és totalment religiosa. Creu en la justícia però no en els jutges que, com a humans, es poden equivocar, per això aconsella tant al seu fill com comportar-se si es veu obligat a jutjar algun fet: “*Tu, doncs, fill Guillem, vigila i fuig de la iniquitat, estima l'equitat, practica la justícia.*” (IV,8)

2.6. CONVICCIONS IDEOLÒGIQUES I RELIGIOSES

2.6.1. La cultura en la vida de Duoda

En sintonia amb la reforma política i econòmica carolíngia, també es produeix la cultural, del que l'Església n'és la gran protagonista.¹²² La cultura només afecta una petita part de la població, però augmenta el nombre de persones que saben llegir o, com a mínim, escriure el seu nom. Això no passa solament entre els magnats i els clergues, sinó també entre alguns artesans.¹²³ Duoda troba impossible que arribi un dia en el que tothom sàpiga escriure “*tots els habitants de la terra, els qui vénen al món, per un augment de l'enginy humà, fossin tots escriptors, des de l'inici fins ara, la qual cosa és impossible i contra natura*” (I,6).

Majoritàriament, la cultura popular és la del treball de la terra, a la que s'oposa la cultura escrita de l'elit, que no cultiva el camp sinó l'intel·lecte.¹²⁴

Alcuí, un diaca polígraf, pedagog i teòleg anglosaxó, és el director de l'escola palatina d'Aquisgrà. Compta amb l'escriptura carolina, regular, ràpida

Alcuí (al mig) amb Raban Maur; miniatura del manuscrit Fuldense (ca. 836) (Österreichische Nationalbibliothek Wien)

¹²¹ J. M. Salrach. *La Pre-Catalunya (segles VIII-X)*, pàg. 42-44.

¹²² Ibid. *Entre Roma i el Renaixement*, pàg. 75.

¹²³ G. Feliu. *Les classes socials*, pàg. 148.

¹²⁴ J. M. Salrach. *Entre Roma i el Renaixement*, pàg. 91.

d'executar i fàcil de llegir, el pergami com a principal suport de l'escrit, tallers de producció de manuscrits (*scriptoria*), biblioteques eclesiàstiques i escoles amb els seus propis mètodes d'ensenyament, un text integral i uniforme de les Escriitures i l'ús d'una llengua llatina correcta i uniforme.¹²⁵

El *Liber Manualis* s'ha de contextualitzar dins d'aquesta reforma educacional i intel·lectual que promogué Carlemany, perquè recull la tradició romana, cristiana i germànica, i alhora és una mostra del convenciment optimista del poder de l'educació i de la lectura per a millorar la conducta de la noblesa. Duoda valora els avantatges de pertànyer al grup de persones que sap llegir i escriure.¹²⁶ Per explicar al seu fill adolescent què és una persona culta, l'assimila a un arbre:

"l'home erudit (...) És conegut perquè té un perfum suau, té per fulles paraules, el seu seny per fruit o també té per fulles la seva intel·ligència, per fruit la seva actuació. L'arbre bo prospera, el dolent és llençat al foc" (V,1).

El ser una persona culta li permeté gaudir de lectures al llarg de tota la seva vida, proporcionant-li una via d'escapament que l'ajuda a entendre i a passar la soledat en la que viu.¹²⁷ És probable que Duoda disposi d'una bona biblioteca, ja que coneix bé obres com la *Bíblia* o obres d'altres Pares de l'Església directament o per repertoris i antologies pies.¹²⁸

Duoda aconsella contínuament al seu fill que llegeixi o que escolti lectura en veu alta, en realitat, tot el *Liber Manualis* segueix el que es podria dir una "religió de la lectura". Vol transmetre al seu fill que els llibres són els millors consellers, mestres, companys, especialment quan sembla posar en dubte les companyies que pot trobar a l'hora de complir el seu doble deure social i religiós:

"Tens i tindràs llibres per llegir, fullejar, meditar, aprofundir, comprendre, i també podràs trobar fàcilment doctors que t'instruiran, mitjançant llurs exemples, sobre el que pots fer d'utilitat per a complir amb el teu doble deure" (IV,1).

Més en general, Duoda també l'aconsella que es procuri molts llibres perquè li apropiaran la saviesa dels mestres:

"T'exhorto també, oh fill meu Guillem, formós i amable, que entre les preocupacions mundanes d'aquest segle no deixis de procurar-te molts llibres on puguis sentir i aprendre alguna cosa de Déu creador, mitjançant els molt sants doctors, els teus mestres" (I,7).

---

¹²⁵ J. M. Salrach. *Entre Roma i el Renaixement*, pàg.102-103.

¹²⁶ M. Otero a Duoda. *Manual per al seu fill*, pàg. 22.

¹²⁷ T. Vinyoles. *Història de les dones a la Catalunya medieval*, pàg. 19.

¹²⁸ M. Thiebaux. *Dhuoda of Uzès and the Liber Manualis*, pàg. 10.

Avisa al fill que el *Liber Manualis* és un llibre diferent perquè ella el personalitza i dedica especialment per a ell: “*Fill, tindràs doctors que t’ensenyaran lliçons més nombroses i de més utilitat, però no en les mateixes condicions, amb el cor ardent en el pit, com ho faig jo, la teva mare, fill primogènit*” (I,7).

2.6.2. El paper de Duoda en l’ensenyament dels fills

Duoda no vol renunciar a l’exercici de la seva maternitat, tot i veure’s separada dels seus fills, cosa que la motiva a escriure un llibre per educar al seu fill Guillem a distància. El missatge formatiu de la seva obra mostra la visió del món de l’aristocràcia carolíngia.¹²⁹ Guillem ha de ser educat per a la guerra, i Duoda ho sap, però amb el Manual, vol inclinar-lo cap a la pau, la justícia i la caritat¹³⁰, com quan li diu “*Tu, fill, si la ira escala fins a l’interior de la teva ànima, allunya-la de tu. Deixa estar la ira i no seràs vençut pel mal, ans sigues vencedor de la ira amb la pau (Rm 12, 19.21).*” (IV,7)

Al Manual s’hi veu una veritable “religió de paternitat”. Contínuament va recordant al fill “*No em canso d’inculcar-te, tant com puc, com has de témer, estimar i ser fidel en totes les coses al teu senyor i pare Bernat, tant present com absent*” (III, 1). D’una banda parla de l’obediència que els fills han de tenir cap al seu pare i senyor, i d’altra banda, sembla que l’equiparació que es feia de Rei/Déu, Duoda l’aplica a Pare/Déu. Ella mateixa l’anomena *dominus* o *senior*, sinònims d’espòs en les cartes de l’època. Tot i que les seves paraules traspuïn una gran admiració per Bernat no es pot assegurar si aquesta admiració és certa o és l’esperada, al tractar-se d’un llibret *specula* (mirall).

Duoda considera que la violència dels temps en que viu la dóna el fet que els fills no obeeixin els pares. La mateixa que pateix Lluís el Piadós en relació amb els seus propis fills, i Carles el Calb en relació amb els fills dels comtes francs de la Marca Hispànica, que tan sols es mouen per ambició i interès propi.

Duoda intenta fer comprendre al seu fill temes espirituals quasi filosòfics, com quan parla de dos naixements i dues morts en una sola persona, ambdós carnals i espirituals. Aprofita per fer-se visible ella mateixa posant-se com a exemple de maternitat espiritual i carnal del seu fill Guillem “*he ajudat tant com he pogut, per posar ordre als teus costums de vida. (...) com si jo fos la teva mare per segona vegada, de l’ànima i del cos*”(VII,1).

---

¹²⁹ M. Otero. *De mare a Fill. Escrits d’una dona del s. IX*, pàg. 12.

¹³⁰ T. Vinyoles. *Història de les dones a la Catalunya medieval*, pàg. 18 i 20.

En el Manual, Duoda aconsella i recomana com a mare, dona i esposa, pertanyent a una classe determinada que ha de defensar els seus interessos com a tal, però tenint en compte que cal plaure a Déu i cal plaure al món¹³¹.

Duoda ensenya al seu fill a socialitzar-se, a conèixer el pluralisme de la societat, a comportar-se correctament, etc. S'avança a la societat provençal de tres segles més tard evocant com a ideal i com a virtut la liberalitat en el tracte amb els pobres, inferiors i dèbils. Recomana al seu fill acomodar-se al tracte dels grans i dels petits, socialment parlant; aquest tema de la relació entre diferents classes, el toca diverses vegades al llarg del Manual *“Sigues humil d'esperit i cast de cos, disposat als bons serveis, a grans i petits, a tots, tant com puguis, mostrat sovint deferent”* (X,2).

Algunes vegades, Duoda anima al seu fill donant-li suport psicològic, com quan li diu *“malgrat que semblis ser exteriorment el més petit entre els teus companys d'armes, t'exhorto, fill, que no deixis de fixar-te atentament i d'imitar seriosament la força i la conducta exemplar dels grans”* (III,10).

En relació amb el comportament de Guillem, com a guerrer que serà, insisteix en el fet que triï homes de bona conducta, aconsellant-lo: *“Fixa't, retén i segueix fidelment els exemples dels grans homes il·lustres del passat, del present i del futur que són coneguts per haver plagut a Déu i al segle mitjançant la fe i la perseverança”* (IV,1).

Pel que fa als continguts ([annex 6](#)), li ensenya els principis més senzills de la gramàtica, la ciència dels números, el càlcul utilitzant la significació particular dels números en l'escolàstica d'aquell temps, etc. També parla del valor de les lletres en relació als punts cardinals, anomenats ADAM en grec, que desenvolupa llargament. Ensenya el valor numèric de les lletres en el còmput romà, que utilitzen les lletres alfabètiques com a signes de numeració, i treure'n una pràctica místico-poètico-religiosa.¹³²

I	V	X	L	C	D	M
1	5	10	50	100	500	1.000

Duoda, durant tot el Manual encamina al seu fill Guillem a la lectura de les escriptures sagrades, els antecessors, els erudits, etc., com quan l'aconsella *“escolta i observa els manaments del teu pare i no siguis sord a les paraules dels sants Pares i, llegint-les sovint, en el teu cor abraça-les fortament. (Pr 6,21)”*(III,1).

¹³¹ T. Vinyoles. *Història de les dones a la Catalunya medieval*, pàg. 17 i 18.

¹³² M. Otero a Duoda. *Manual per al seu fill*, pàg. 73.

2.6.3. Com viu i sent la religió Duoda

Entre els segles VIII i IX, l'imperi carolingi és el baluard de la cristiandat enfront dels atacs d'una sèrie de pobles que l'amenacen (àrabs, normands, saxons, àvars i llombards). La desconfiança inicial cap als pobles incorporats per part de l'Imperi Carolingi, la voluntat d'assegurar la plena incorporació d'aquesta frontera hispànica a l'Imperi, i la gran importància del culte, els condueix a controlar l'Església dels comtats anul·lant-ne la identitat posant els bisbes catalans sota l'autoritat de l'arquebisbe de Narbona i eliminant els signes goticistes de la litúrgia, la reflexió teològica (perseguint l'adopcionisme) i les regles monàstiques.¹³³

L'església no solament consagra el rei, sinó que també sanciona la seva sobirania com a expressió de la voluntat divina. A la pràctica, els clergues acaparen una bona part de l'administració palatina i també assumeixen diverses tasques a l'administració local, de la mateixa manera, els prelats són requerits per a actuar com a *missi* (agents itinerants del monarca).¹³⁴

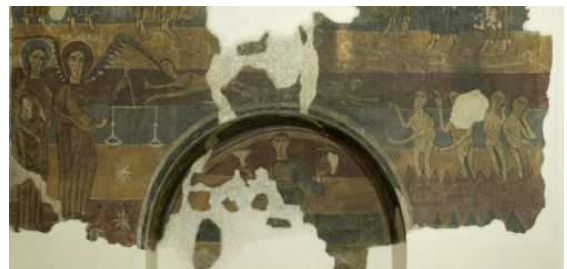
Usès és capital de comtat i seu episcopal, pel que és més un centre polític i religiós que econòmic. Els bisbes viatgen sovint a la cort, on demanen privilegis i informen de la situació política. Això fa pensar que Duoda té notícies del que succeeix al seu marit i a les seves terres. Comtes i bisbes eren les autoritats principals als comtats fronterers.¹³⁵

Lluís el Piadós i els bisbes

Al segle IX, l'església té un paper important en el manteniment de la legalitat i de l'ordre, arribant a ser un factor de cohesió social i cultural en un món dividit rígidament en estaments. La població necessita un guia i l'Església en constitueix el marc jeràrquic que agrupa els ministres de Déu, pel que aquests es dediquen a aculturitzar la població en el temor a Déu.

Els temples són decorats amb pintures que proclamen la majestat de Déu, la bondat dels sants i els turments de l'infern. Les escenes impressionen i fomenten el respecte i el temor a Déu.¹³⁶ La cohesió cultural comença amb el canvi d'escriptura

Judici final. Lateral de l'església de Santa Maria de Taüll.

¹³³ M. Otero a Duoda. *Manual per al seu fill*, pàg. 95.

¹³⁴ V. Farías. Els inicis de l'Església catalana, pàg. 154.

¹³⁵ M. Aventin, i J. M. Salrac. *Història medieval de Catalunya*, pàg. 28.

¹³⁶ Visita virtual al Museu d'Història de Catalunya.

visigòtica per la carolíngia, i la cohesió religiosa el canvi de la litúrgia visigòtica per la franco-romana.¹³⁷

La gent de l'època es relaciona amb Déu com amb un home. L'anomenen "Senyor", i mantenen les mans unides davant d'ell com ho tal com ho fan en presència de l'amo¹³⁸.

Duoda, fins i tot s'atreveix amb una definició de Déu en la que mostra la necessitat que tenien les persones d'aquella època de creure en alguna cosa que els fes sentir segures, com un pare que els aconsella mitjançant les lectures, que els protegeix de la violència de l'època...:

"És superior perquè ens presideix i regeix a tots (...), inferior perquè ens porta a tots (...), Interior perquè ens omple i sadolla a tots amb els seus béns (...), i exterior perquè ens encercla tots amb el seu mur inexpugnable, ens fortifica, protegeix i defensa" (I,6).

El paper de la religió es basa en el terror al càstig etern, però a la vegada per la tranquil·litat, almenys entre els poderosos, que es pot comprar el perdó diví. Per això els clergues s'afanyen a difondre interessadament que "l'almoïna allibera l'ànima" i als testadors a fer llegats a les esglésies.¹³⁹

La religió domina el món de Duoda. Creu que qualsevol cosa d'aquest món té una explicació en Déu i en la seva paraula, com quan deixa palès: *"Ens cal, fill, a mi i a tu, cercar Déu; per la seva voluntat existim, vivim, ens movem i som (Ac 17,28)"*(I,2).

La preocupació de Duoda es fonamenta en que el seu fill, guerrer com el seu pare, haurà de fer accions que no s'adiuen amb la moral cristiana, i de les que haurà de retre compte amb Déu quan mori, per això Duoda demana al seu fill que pregui i demani a Déu: *"No tingueu en compte les faltes de la meva joventut i els meus errors (S1 24,7). Prego, Senyor, que no em condemneu per les meves iniquitats (S1 27,3) i, irat, no guardeu fins al final els meus pecats."* (V, 2).

La reflexió de l'Església sobre la moral sexual culmina en aquesta època definint les bases del matrimoni cristià. Molt aviat la moral cristiana s'oposa a l'homosexualitat i les pràctiques ancestrals de les famílies aristocràtiques com el concubinatge, la poligàmia i el canvi relativament freqüent de muller en les relacions de parella. Contra aquesta conducta, l'Església oposa un model de matrimoni cristià basat en quatre pilars: consentiment mutu dels cònjuges, refús

---

¹³⁷ R. d'Abadal. *Dels visigots als catalans*, pàg. 160.

¹³⁸ R. Fossier. *La sociedad medieval*, pàg. 96.

¹³⁹ G. Feliu. *Les classes socials*, pàg. 151.

de l'incest i del divorci, i acceptació de la monogàmia, que coincideix amb la família nuclear.¹⁴⁰ Es tracta d'imposar a l'aristocràcia franca un model conjugal que freni la violència social (com els raptos) i que reconegui la dona com a persona, com a consort de ple dret en la societat familiar.¹⁴¹

L'Església, en el moment en que veu que la cèl·lula conjugal, la família, preval sobre qualsevol estructura extensa, invoca la primera parella i li dóna suport. Des de l'època carolíngia, les obres dogmàtiques de l'Església fan de la família una regla.¹⁴²

Adam i Eva. Bíblia de Grandval,
Tours (834-843) BrL

Al segle IX, els clergues gaudeixen d'autoritat moral i de preeminència social¹⁴³. Duoda respecta els sacerdots i ensenya al seu fill que *“Cal venerar els sacerdots, fill, perquè han estat escollits per al servei de Déu, perquè fan d'intercessors pels nostres pecats, com a detentors de l'orde sagrat.”* (III,11), però l'avisava que *“Aquells qui no estan a l'alçada de llurs funcions sagrades, no els jutgis temeràriament i mira de no criticar-ne la vida en tots els aspectes, com fan molts”* (III,11). Això fa pensar que en aquella època hi devia haver alguns conflictes amb els components de l'Església.

Duoda sembla seguir la regla monàstica de Sant Benet de Núrsia i a la regla d'Isidor de Sevilla¹⁴⁴, *Ora et Labora*, ja que contínuament està demanant al fill que pregui per tothom, i que treballi en tot el que li mani el seu pare i els seus superiors. Tot i això, també reflecteix neguit i malestar davant una solució espiritual com és l'oració: *“Però jo, Duoda, tèbia i indolent, dèbil i sempre decantada a les coses inferiors, no frueixo ni d'una pregària llarga ni d'una de breu”* (II,3).

L'any 784 apareix l'adopcionisme, una doctrina creada pel Bisbe Fèlix d'Urgell i Elipand de Toledo, segons la qual Crist no és fill propi de Déu sinó que és adoptat i assimilat a ell per proclamar la seva paraula. Aquesta teoria no acaba d'imposar-se perquè les regions conquerides pels francs assumeixen la tradició cristiana ortodoxa. Duoda sembla preocupada per aquest moviment perquè defensa una visió plenament ortodoxa de La Santa Trinitat:

“Fill meu, la Santa Trinitat, tal com llegim, és, d'una manera idèntica, el Pare i el Fill i l'Esperit Sant. (...) encara que tinguin un nom per a cada persona singular,

¹⁴⁰ J. M. Salrach. *Entre Roma i el Renaixement*, pàg. 49-50.

¹⁴¹ M. Otero a Duoda. *Manual per al seu fill*, pàg. 13.

¹⁴² R. Fossier. *Gente de la Edad Média*, pàg. 113.

¹⁴³ Visita virtual al Museu d'Història de Catalunya.

¹⁴⁴ Víctor Farías. *El treball dels monjos*, pàg. 125.

el seu nom per naturalesa és tri, i s'anomena Déu, això és, la Trinitat, Pare i Fill i Esperit Sant. (II,1)

Al segle IX, també hi ha la controvèrsia sobre la predestinació, en què s'enfronten plantejaments de tradició agustiniana en una barreja de moral cristiana i moral guerrera, amb plantejaments de responsabilitat en una llibertat de l'individu per a marcar el seu propi destí. Duoda defensa que l'autoritat de la classe social a la que es pertany ve donada per Déu *"També tots hem rebut d'ell (Déu) el que d'autoritat semblen tenir."* (III,10), però també defensa que la responsabilitat de l'individu pot marcar el seu propi destí *"Cadascun de nosaltres, (...), ha de triar una manera de viure per tal que (...) pugui, al final, alliberar-se"* (IV,4)

2.6.4. La visió de la mort

Duoda presenta el *Liber Manualis* com un llibret que li servirà al seu fill per a tenir-la present quan ja no estigui en aquest món, ja que seguint el gènere literari dels *specula*, pot contemplar-la a ella: *"Duoda sempre és present per exhortar-te, (...) tens aquí un memorial, aquest llibret de moral, i, com en la imatge d'un mirall, podràs mirar-me llegint amb la ment i el cos, i pregant Déu"* (I,7).

Duoda pensa que després de la mort a la terra hi ha una altra vida, i ha d'aconseguir que sigui al costat de Déu, amb tota la seva família, que no ha pogut estar mai junta. Per això demana al seu fill que faci cas del que li diu al Manual per poder arribar al Regne de Déu: *"El que tu hauràs trobat en aquesta obreta, fruit de la meva petitesa, retén-ho, creu-ho i posa-ho en pràctica; d'aquesta manera podràs escapar del foc de les flames eternes"* (II,1).

Duoda té molta por que Déu no la consideri prou digna d'estar al seu costat quan mori, a causa del finançament de les lluites del marit i la gestió dels bens familiars, per això li demana al seu fill Guillem que pregui per ella. Duoda creu que s'està morint i li diu al fill: *"T'exhorto, com a destinada a morir, que preguis per tots els difunts, però sobretot, per aquests als quals tu deus el naixement en el món"* (VIII,13).

En el moment que escriu el Manual, sembla que l'únic contacte que té amb la seva família sigui el llibret, i en certs moments l'utilitza per fer-los arribar les seves últimes voluntats. Fins i tot li explica al fill Guillem que haurà de fer quan ella mori amb els seus deutes econòmics *"procura liquidar-ho tot absolutament, no tan sols amb els meus béns, si n'han quedats, sinó també amb els teus, els que tinguis i els que, amb l'ajuda de Déu, justament obtinguis"* (X,4).

Duoda ja es veu pròxima a morir, i ho diu al fill en diverses ocasions:

“Demano (...) la misericòrdia del Senyor pels meus pecats i les meves faltes i que es digni elevar-me al cel a mi, abatuda i aixafada com estic. (...) Ara tinc la necessitat de la teva freqüent oració i de la dels altres; després encara en tindrè més i més gran, perquè crec que ben aviat arribarà el moment.” (X,4)

Les necròpolis medievals són el reflex del món dels vius. Reflecteixen la manera de pensar i les costums de la comunitat, pel que un enterrament és un acte social amb una ritualitat i/o religiositat intrínseca¹⁴⁵. Per això Duoda demana al seu fill que, una vegada morta, s'escrigui sobre la seva tomba l'epitafi redactat per ella:

“en el lloc on sigui enterrada, sobre la pedra del sepulcre que hagi cobert el meu cos, facis inscriure-hi sòlidament aquests versets, perquè els qui vegin aquest epitafi del sepulcre, per mi, indigna, facin oferir dignes pregaries a Déu” (X,6).

3. CONCLUSIONS

Per a poder analitzar el *Liber Manualis* de Duoda, vaig creure necessari conèixer en tota la profunditat possible l'època en que va viure Duoda i la seva família. Això m'ha permès situar les paraules de Duoda en el seu món i la seva cultura, ajudant-me a reconstruir i contextualitzar significats inclosos en el seu manual, per arribar a algunes interpretacions noves o diferents del que Duoda explica o deixa veure.

La història de les dones augmenta amb el *Liber Manualis* de Duoda, ja que no hi ha gaires escrits d'aquella època realitzats directament per dones, i perquè els seus coneixements teològics i la intensitat de la seva experiència mundana es reflecteixen en la seva obra.

Duoda és una dona laica del s. IX, instruïda, creient, pràctica, amb inquietuds i una voluntat fèrria que la porten a plantejar-se escriure un manual directe i entenedor per educar el seu fill adolescent amb la finalitat de salvar la seva ànima. S'atreveix a trencar totes les barreres culturals i religioses del seu temps, ja que les ensenyances de les Sagrades Escripures eren únicament en mans de l'Església, per això es justifica contínuament amb humilitat per fer-se perdonar la gosadia d'escriure.

Guillem, com a guerrer, ha de ser educat per a la guerra, però amb el Manual, Duoda el vol inclinar cap a la pau, la justícia i la caritat. Redacta el manual com un mirall que reflecteix l'obra de Déu, però que també la reflecteix a ella. L'ideal cavalleresc de la societat provençal de tres segles més tard és evocat per Duoda en relació a la liberalitat en el tracte amb els pobres, inferiors i dèbils; o portant la relació mare-fill a la de dama-cavaller, quan li encomana al seu fill que lluiti per la seva causa.

---

¹⁴⁵ I. Ollich. *Arqueología medieval y género*, pàg. 246.

Una de les coses més curioses és que utilitza la subjectivitat, la primera persona, cosa gens habitual en textos medievals. El missatge formatiu de la seva obra mostra els principis més senzills de la gramàtica, la ciència dels números, el valor del càlcul, el valor de les lletres, fins i tot el valor numèric de les lletres en el còmput romà. Intenta fer comprendre al seu fill adolescent temes espirituals quasi filosòfics, dóna suport psicològic al fill, intenta socialitzar-lo correctament i empènyer-lo a escoltar els components de totes les classes socials.

He comprovat que Duoda és una dona que sent la solitud. Familiarment és una mare sense fills i una esposa sense marit, que dóna sentit a la seva vida llegint i escrivint. La cultura adquirida per Duoda li fa pensar en l'existència d'una vida interior, en la que mostra les seves pors, tant per la família com pel seu propi futur, la solitud a Usès.... Es reivindica com a mare quan parla amb el seu fill Guillem.

Duoda es dedica a administrar el patrimoni familiar, perquè el patrimoni comtal ja l'administraven els vescomtes quan el seu marit Bernat no podia, per això, el servei de Duoda a La Marca Hispànica és bàsicament econòmic.

Duoda veu el seu món com un lloc violent, ple de revoltes i conflictes per lluites de poder. La informació del que passa, probablement li arriba del personal del Bisbat d'Usès, que són els que van a les assemblees reials. Duoda té clar la separació de classes, però, tot i que vol que el fill valori el fet de pertànyer a l'aristocràcia, l'aconsella que no es tanqui en la seva classe i escolti els components de les altres.

La família apareix com a associació d'interessos, una de les moltes raons per les que Duoda visqué molts anys a Usès com a administradora de terres, o per les que Guillem fou portat a la cort com a ostatge pel jurament de fidelitat del seu pare al rei Carles el Calb.

Pel que fa al matrimoni, sembla que Duoda l'assimila al vassallatge que impregna la societat, basat en l'obediència tant d'ella com dels fills cap al seu marit i pare dels seus fills Bernat de Septimània. Duoda prioritza primer la fidelitat a Déu, després a la família, i després al rei i altres.

Les dones de la societat carolíngia tenen prefixada des del naixement la condició de dona tot i que tenien més autonomia que les de la Baixa Edat Mitjana. La funció de les dones nobles de la cort carolíngia és tenir fills que perpetuïn el llinatge, educar-los fins que siguin adolescents, administrar el patrimoni de la família i finançar les batalles del marit.

Políticament, la Catalunya Vella és percebuda com una part d'Hispania separada de la resta per la conquesta militar franca, no com un regne. La definició de *Marca* s'utilitza en el sentit de *Frontera* que engloba diferents comtats fronterers en els que un sol comte, el de Barcelona, exerceix l'autoritat militar sobre els altres comtes.

A l'imperi carolingi hi ha una estructura política sòlida que gira entorn de la figura dels comtes, que depenen del monarca perquè els nomena o destitueix. Reten compte cada any al rei en ocasió de les assemblees generals del regne. Comtes i bisbes són les autoritats principals a la Marca. Els reis carolingis controlen l'Església dels comtats de frontera i n'anul·len la identitat. El bisbe exerceix la màxima autoritat eclesiàstica en la diòcesi, i és una alta autoritat civil en el comtat.

Al *Liber Manualis*, Duoda mostra la seva preocupació per la violència que hi ha, sobretot a partir de l'any 830, quan els fills de Lluís el Piadós s'enfronten entre ells i amb el pare. Duoda està preocupada perquè sap que el seu fill, guerrer com el seu pare, haurà de fer accions que no s'adiuen amb la moral cristiana, i de les que haurà de retre compte amb Déu quan mori, per això vol aconseguir salvar la seva ànima amb la redacció del llibret.

L'emperador és el garant de la llei dels seus pobles, que delega als comtes, bisbes i abats. Al s. IX, la justícia es basa en el *Llibre dels iudicis*, *Liber iudiciorum*, o *Llibre dels jutges*. Tot i això hi ha un clima religiós preordàlic que tendeix a confiar en la intervenció divina. La cultura judicial és molt arrelada a la societat de la Marca Hispànica. Les funcions del jutge en la societat, el lloc de la justícia en el sistema de valors, i la confiança en la memòria i l'escrit com a sustentadors del dret i auxiliars de la justícia en una societat molt legalista, per bé que il·letrada, són normals en aquella època.

Políticament, tota l'autoritat i tot el poder es concentren en el rei, com a símbol de la unitat del Regne. Duoda aconsella al seu fill el tipus de relació que ha de tenir amb els components de la jerarquia patriarcal. Tracta l'obediència com un conflicte de lleialtats. Duoda està a favor d'un poder de la noblesa territorial, hereditària i patrimonial. Duoda veu a Guillem com a jutge i conseller al que els magnats li demanaran consell.

La cultura és contínuament present en la vida de Duoda. El *Liber Manualis* s'ha de contextualitzar dins de la reforma carolíngia perquè recull la tradició i alhora el poder de l'educació i de la lectura per a millorar la conducta de la noblesa.

A la cultura popular, la del treball de la terra, se li oposa la cultura escrita de l'elit, que no cultiva el camp sinó l'intel·lecte. La veu dels laics i menys la de les dones no es deixa sentir a l'Alta Edat Mitjana, tan sols els escriptors eclesiàstics monopolitzen la cultura escrita. Per això, la importància del *Liber Manualis* radica en el fet de ser escrit per una dona laica.

Duoda és una persona religiosa que viu i sent la religió molt profundament. Al segle IX, l'església té un paper important en el manteniment de la legalitat i de l'ordre, arribant a ser un factor de cohesió social i cultural en un món dividit rígidament en estaments. La població necessita un guia i l'Església en constitueix el marc jeràrquic que aculturitza la població en el

temor a Déu, fomentant el terror al càstig etern, però també donant la tranquil·litat que es pot pregar i comprar el perdó diví amb donacions.

En aquella època, l'església defineix les bases del matrimoni cristià per acabar amb la poligàmia, el rapte, l'incest, l'homosexualitat, el concubinatge, el divorci i els canvis de parella, bàsicament de l'aristocràcia.

L'adopcionisme és un tema que preocupa molt a Duoda, tot i que a les regions franques no acaba imposant-se. Al segle IX també apareix la controvèrsia sobre la predestinació, en que s'enfronten una barreja de moral cristiana i moral guerrera.

A Duoda li fa por la mort perquè no està segura de poder salvar la seva ànima i vol reunir-se amb tota la família a l'altra vida, amb Déu. Es mostra cansada, tant física com mentalment i es veu pròxima a morir. Sembla que l'únic contacte amb la seva família és el llibret.

En diversos casos, l'escriptura de Duoda utilitza el doble joc: d'una banda sembla directe però d'altra banda, ens obliga a buscar què amaguen darrere les seves paraules.

L'aportació que considero més important d'aquest treball són les interpretacions d'alguns paràgrafs a les quals he arribat en relació a les d'altres autors que han traduït i estudiat el *Liber Manualis* i que jo he interpretat de manera diferent:

- Duoda li diu a Déu "*Tinc, però, una companya amiga, i fidel per a alliberar els vostres de llurs pecats*" (Epigrama a l'obra que segueix), alguns autors interpreten aquesta *companya amiga i fidel* com la imatge de l'ideal de companyia, i altres pensen que es refereix a la Verge Maria, tot i que no en parla en cap altra moment. Personalment, crec que es tracta d'una imatge simbòlica o personificada de la lectura, la gran companya amiga i fidel a la que Duoda recorre i no li falla mai. D'una banda, és mitjançant les lectures que han acompanyat Duoda al llarg de la seva vida com una amiga fidel, que pot omplir el Manual de cites de les Sagrades Escripures i altres llibres religiosos. D'altra banda, els futurs lectors del Manual, hi trobaran eines per a no desviar-se del camí de Déu. Al *Liber Manualis*, Duoda també personifica altres conceptes com quan assimila la interpretació a una esplèndida amiga en totes les matèries "*l quant a la interpretació (...) és un art digne dels més experts i una esplèndida amiga en totes les matèries*" (VII,2).
- Parlant sobre que Déu no es deixa veure, Duoda comenta "*Amb aquesta negativa a deixar-se veure, la meva ànima es marceix en gran manera: perquè s'encén el desig*" (I,1), crec al escriure aquesta frase està equiparant el desig de veure Déu al desig de veure als seus fills. El fet de no poder veure'ls, fa que vagi augmentant el desig de veure'ls, tal com diu més tard: "*el fet de poder un dia veure't com ets és l'únic que passa a primer pla (...) ho vull i el meu esperit es marceix en aquest desig*" (Prefaci).

- Quan Duoda parla de desitjos dolents, hi ha autors que no acaben d'entendre perquè parla de la dona embarassada i de la que cria. Quan Duoda diu: "*L'embarassada és qui desitja il·lícitament les coses que altres posseeixen lícitament*" (IV,8), m'atreviria a dir que es refereix al desig que ella tenia quan estava embarassada (il·lícit, pel deure d'obediència al seu marit) de tenir els seus fills al seu costat, com qualsevol mare que els té lícitament. De la que cria, Duoda diu: "*La qui cria és qui pren les coses que no són seves i reté injustament el que ha robat*" (IV,8), crec que mostra els seus sentiments cap a la persona que està criant al seu segon fill, separat d'ella just acabat de néixer.
- El fet que Duoda visqués la major part de la seva vida a Usès, en els dominis del seu marit Bernat, hi ha autors que defensen que hi estava exiliada i abandonada. Personalment, penso que es tracta d'una estratègia del seu marit Bernat de Septimània, ja que quan el van nomenar comte de Barcelona va desencadenar enfrontaments i violència entre els llinatges gots i els francs, i més tard les lluites entre els fills del rei van portar a la mort de tres germans seus per venjança contra Bernat. Per tot això, és possible que Bernat considerés que era millor i més segur que Duoda visqués amb el seu fill primogènit Guillem a Usès, allunyant-los a un territori lluny de Barcelona i lluny de la cort, salvaguardant a la vegada el patrimoni familiar. I això sembla confirmar-ho Duoda quan parla dels molts conflictes que ha viscut i diu "*Perills de part de la gent del meu llinatge, perills de la part dels gentils, etc. (...) Amb l'ajuda de Déu i pel mèrit del teu pare Bernat, he escapat amb seguretat de tots aquests perills*" (X,4).
- Hi ha la possibilitat que, quan el pare s'emporta el seu fill petit just acabat de néixer, sigui per no repartir la *auctoritas* entre l'hereu del llinatge i aquest segon, perquè veu aquest segon fill com a competidor del primer. Tot i que el més possible és que el volgués al seu costat perquè quan el seu primer fill Guillem anà com a ostatic a la cort del rei, no havia estat instruït en l'art de les armes, i això és impensable per a un guerrer. L'havia d'instruir Teodoric, el seu padrí i germà de Bernat, però morí quan Guillem encara era petit. És possible que el pare s'emportés el segon fill per anar-lo instruint ell mateix mentre creixia.
- Sembla que costa seguir el raonament de Duoda a l'hora d'atribuir un significat a la paraula *manualis* en llatí: *manus* (mà de Déu, obra perfecta) i *alis* (*la llum de Déu*, el final de la ignorància), "*Així, doncs, que aquest llibre es tituli "Manualis", perquè el discurs és meu, la pràctica serà teva*"(Comença el text). Interpreto que Duoda fa un discurs on explica l'obra perfecta de Déu, i Guillem, al llegir-lo, acaba amb la seva ignorància i l'aplica.

4. BIBLIOGRAFIA:

- Abadal, Ramón d'. *Dels visigots als catalans. La Hispània visigòtica i la Catalunya carolíngia*, tom 1, Col·lecció Estudis i documents, 13. Barcelona: Edicions 62 (1986) ISBN: 978-84-297-0996-4
- Abadal i de Vinyals, Ramon d'. (1986) *El domini carolingi a Catalunya. Catalunya Carolíngia. Memòries de la secció històrico-arqueològica, XXXV (volum I)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. ISBN: 84-7283-083-7
- Aurell, Martí. (1998) *Les noces del comte. Matrimoni i poder a Catalunya (785-1213)*. Barcelona: Edicions Omega, S.A. ISBN: 84-282-1091-8.
- Aurell, Martí. (1998) *Parentiu i matrimoni de les famílies comtals. La societat prefeudal. La formació de la societat feudal. Segles VI-XII. Història Política, Societat i Cultura dels Països Catalans. (Volum 2, pàg. 90-91)*. Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana. ISBN: 84-7739-980-8.
- Aventín, Mercè i Salrach, Josep Maria (1998). *Història medieval de Catalunya*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya ("Àgora. Biblioteca Oberta") / Edicions Proa, SA. ISBN: 84-8256-631-8.
- Aventín, Mercè i Salrach, Josep Maria (1998). *Del domini carolingi a la independència. De la Catalunya pre-feudal a la corona catalano-aragonesa. Història de Catalunya (volum III)*. Barcelona: Salvat Editores, S.A. ISBN: 84-345-9814-0.
- Cirlot, Victoria i Garí, Blanca (1999) *La mirada interior. Escritoras místicas y visionarias en la Edad Media*. El árbol del saber. Barcelona: Ediciones Martínez Roca, S.A. ISBN: 84-270-2506-8.
- Duoda (2004). *Manual per al seu fill*. Introducció i traducció de Mercè Otero i Vidal. (Col·lecció Clàssics del Cristianisme, 97) Barcelona: Proa. ISBN: 84-8256-325-4.
- Farías, Víctor (1998) *Alous i dominis*. La societat prefeudal. La formació de la societat feudal. Segles VI-XII. Història Política, Societat i Cultura dels Països Catalans. (Volum 2, pàg. 102-119). Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana. ISBN: 84-7739-980-8.
- Farías, Víctor (1998) *Donar per a remei de l'ànima*. La societat prefeudal. La formació de la societat feudal. Segles VI-XII. Història Política, Societat i Cultura dels Països Catalans. (Volum 2, pàg. 160-161). Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana. ISBN: 84-7739-980-8.
- Farías, Víctor (1998) *El treball dels monjos*. La societat prefeudal. La formació de la societat feudal. Segles VI-XII. Història Política, Societat i Cultura dels Països Catalans (Volum 2, pàg. 124-125). Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana. ISBN: 84-7739-980-8.
- Farías, Víctor (1998) *Els inicis de l'Església catalana*. La societat prefeudal. La formació de la societat feudal. Segles VI-XII. Història Política, Societat i Cultura dels Països Catalans. (Volum 2, pàg. 154-159). Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana. ISBN: 84-7739-980-8.
- Feliu i Montfort, Gaspar (1998) *La funció de la ciutat i el mercat*. La societat prefeudal. La formació de la societat feudal. Segles VI-XII. Història Política, Societat i Cultura dels Països Catalans. (Volum 2, pàg. 148-153). Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana. ISBN: 84-7739-980-8.
- Mundó, Anscari M. (1992) *El "Liber iudiciorum" a Catalunya*. Documents jurídics de la Història de Catalunya 34 (467.1) (091) (082). Generalitat de Catalunya. Barcelona: Departament de Justícia. ISBN: 84-393-1850-2.

- Ollich Castanyer, Imma (2002) *Arqueología medieval y género*. Morir en femenino: Mujeres, ideología y prácticas funerarias desde la Prehistoria hasta la Edad Media. (Breviaris; 7). Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona. ISBN: 84-8338-435-3.
- Otero i Vidal, Mercè (1989) *De mare a Fill. Escrits d'una dona del s. IX. Duoda, comtessa de Barcelona i de Septimània*. Barcelona: La Sal. ISBN: 84-85627-60-1.
- Pizan, Christine de (1989), *Le livre des trois vertus*, Charity Cannon Willard i Eric Hicks (ed.), Bibliothèque du XVe siècle, 50. París: Honoré Champion.
- Salrach, Josep M. (1982) *Història dels Països Catalans. Dels orígens a 1714*. Barcelona: Edhasa ISBN: 84-350-0328-0
- Salrach, Josep M. (1987) *El procés de feudalització. Història de Catalunya*. Barcelona: Edicions 62 ISBN: 84-297-2669-1
- Salrach, Josep M. (2002) *Entre Roma i el Renaixement. Història i textos de l'Occident Medieval*. Biblioteca de la Universitat de Vic. (Referències 37). Vic: Eumo Editorial. ISBN: 84-9766-004-8.
- Salrach, Josep M. (2004) *Catalunya a la fi del primer mil·lenni*. Lleida: Pagès Editors, SL. ISBN: 84-9779-237-8 / Vic: Eumo Editorial. ISBN: 84-9766-093-5.
- Salrach, Josep M. (2013) *Justícia i poder a Catalunya abans de l'any mil*. Biblioteca de la Universitat de Vic. (Referències 55). Vic: Eumo Editorial. ISBN: 978-84-9766-475-2.
- Salrach Marés, Josep M. (2011). *La Pre-Catalunya (segles VIII-X)*. PID_00161262. Barcelona: FUOC. ISBN: 978-84-693-3819-3 .
- Salrach, Josep Maria (1998) *Monarquia carolíngia i poder comtal*. La societat prefeudal. La formació de la societat feudal. Segles VI-XII. Història Política, Societat i Cultura dels Països Catalans. (Volum 2, pàg. 86-99). Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana. ISBN: 84-7739-980-8.
- Santmartí Roset, Montserrat. (2010) *Catalanes del IX al XIX. Comtesses de Barcelona* Capsa de Pandora. Vic: Eumo Editorial. ISBN: 978-84-9766-383-0 / Tarragona: Publicacions URV. ISBN: 978-84-8424-178-2.
- Vinyoles Vidal, Teresa (2012) *Actitudes femeninas ante las guerras feudales*. De las mujeres, el poder y la guerra. Molas Font, M. Dolors (ed.) Barcelona: Icaria editorial, S.A. ISBN: 978-84-9888-438-8.
- Vinyoles Vidal, Teresa. (2005) *Història de les dones a la Catalunya medieval*. Lleida: Pagès Editors, SL. ISBN: 84-9779-334-X / Vic: Eumo Editorial. ISBN: 84-9766-139-7.

WEBGRAFIA:

- Aguilar, Miquel. (2005) *La llegenda del bon comte i l'emperadriu: Entre l'amor cortès i la política d'Estat*. Journal of Catalan Studies. [article en línia]. Universitat de Lleida. [27 de desembre de 2014] <http://www.anglo-catalan.org/jocs/8/Articles%20&%20Reviews/Versio%20pdf/%28110906%29%204%20Aguilar.pdf>
- *Bastidor: Construim història*. Taedium. Universitat de Barcelona. [Data de consulta: 10 d'abril de 2014] <http://www.ub.edu/contrataedium/uds.htm>
- Benito Julià, Roger (2005), *Duoda, una dama de la frontera*. Revista Medievalo. [article en línia]. Barcelona: Toison. [Data de consulta: 29 de desembre de 2014] http://www.academia.edu/4815936/DUODA_UNA_DAMA_DE_LA_FRONTERA
- Bondurand, Edouard. (1978) *Le Manuel de Dhuoda. L'éducation Carolingienne*. Réimpression de l'édition de Paris 1887. Genève: Megariotis Reprints. Font: gallica.bnf.fr

- Bibliothèque Nationale de France. [Data de consulta: 28 de desembre de 2014]
<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k7090w>
- Campàs i Montaner, Joan. *Els orígens nacionals. L'Alta Edat Mitjana (segles VIII.XI) La Catalunya alt medieval* [Data de consulta: 28 de desembre de 2014]
http://cv.uoc.edu/~04_999_01_u07/HistoriaCatalunyamedieval.pdf
  - Cawley, Charles & FMG (2012). *Catalonia. March of Spain*. [Data de consulta: 13 de juny de 2014] <http://fmq.ac/Projects/MedLands/CATALAN%20NOBILITY.htm>
  - Cherewatuk, Karen. (1988-91) *Speculum matris: Duoda's manual*. Florilegium 10, 1988-91, pàg. 49-64. [article en línia]. Northfield, St. Olaf College [Data de consulta: 15 de gener de 2015] <http://gilles.maillet.free.fr/histoire/pdf/dhuoda.pdf>
  - Depoint, J. (1905) *Les comtes héréditaires d'Angoulême, de Vougrin I a Audoïn II (869-1032)* Bulletin de la Société Archéologique et Historique de la Charente. Annéc. [article en línia]. Angoulême [Data de consulta: 28 de desembre de 2014]
<http://fmq.ac/phocadownload/userupload/scanned-sources/depoin/s-0828.pdf>
  - Folch Iglesias, Cristian (2012). *Els territoris del nord-est de Catalunya durant l'alta edat mitjana (segles VI-XI d.C): Organització territorial i arqueologia del poblament*. Tesi doctoral presentada al Departament de Ciències de l'Antiguitat i de l'Edat Mitjana de la Universitat Autònoma de Barcelona. [Data de consulta: 20 de juliol de 2014]
<http://www.google.es/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CB8QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.tdx.cat%2Fbitstream%2Fhandle%2F10803%2F107883%2Fcfi1de1.pdf%3Fsequence%3D1&ei=XtlyVK-TGoWM7AaZ04CYBQ&usq=AFQjCNHu97a6OdOja5VMO9s7cPi3vdok3Q&bvm=bv.76802529,d.bGQ>
  - Granier, Thomas, (2008) «Patrick Wormald & Janet L. Nelson (dir.), *Lay Intellectuals in the Carolingian World*», Cahiers de recherches médiévales et humanistes [Article en línia], *Journal of Medieval and Humanistic Studies*. [Data de consulta: 28 de desembre de 2014] EISSN:1955-2424. <http://crm.revues.org/3903>
  - *Liber iudiciorum*. Enciclopèdia Catalana [Data de consulta: 15 de desembre de 2014]
<http://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0037159.xml>
  - Santinelli, Emmenuelle (2003) *Des femmes éplorées: les veuves dans la société aristocratique du haut Moyen Âge*. Histoire et civilisations. Paris: Presses Universitaires du Septentrion. [Data de consulta: 17 de gener de 2015]. ISBN: 2-83939-777-9.
<https://books.google.es/books?id=Z234n923HToC&pg=PA96&lpg=PA96&dq=via+regia+smaragde&source=bl&ots=LXmfvUVu8l&sig=vq0RYUZdJBn6rNxxk64vpigCZUVY&hl=ca&sa=X&ei=dJi6VKDGCcmvU6G4gAq&ved=0CDcQ6AEwAw#v=onepage&q=via%20regia%20smaragde&f=false>
  - Schaus, Margaret (ed.) (2006) *Women and Gender Medieval Europe: An Encyclopedia*. New York: Routledge Taylor & Francis Group. ISBN: 0-415-96944-1 [Data de consulta: 10 d'abril de 2014]
<http://books.google.es/books?id=aDhOv6hgN2IC&pg=PA209&dq=Fathers+of+Power+and+Mothers+of+Authority:+Dhuoda+and+the+Liber+Manualis&hl=ca&sa=X&ei=29tGU5XJume7AbSglHwDg&ved=0CDIQ6AEwAA#v=onepage&q=dhuoda&f=false>
  - Serveis lingüístics. Criteris de citació bibliogràfica [Recurs en línia] Universitat Oberta de Catalunya [Data de consulta: 28 de desembre de 2014].
http://www.uoc.edu/serveilinguistic/criteris/convencions/referencies_bib.html
  - Thiebaux, Marcelle (ed.) (2007) *Dhuoda of Uzès and the Liber Manualis*. Introduction. 0521400198 *Dhuoda, Handbook for her Warrior Son: Liber Manualis*. Cambridge Medieval Classics, núm. 8. [introducció, notes i bibliografia en línia] Cambridge University Press. ISBN: 978-0-521-40019-0 [27 de desembre de 2014] Introducció:
http://assets.cambridge.org/97805214/00190/excerpt/9780521400190_excerpt.pdf Notes

i bibliografia: http://www.amazon.com/Dhuoda-Handbook-her-Warrior-Son/dp/0521395992#reader_0521395992

- Udina, Frederic (1992) *El llegat i la consciència romano-gòtica. El nom d'Hispania*. Pàgs. 171-200. Symposium Internacional Sobre els Orígens de Catalunya (segles VII-XI). 10-15 de desembre de 1989. Barcelona: Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona [Data de consulta: 28 de desembre de 2014] ISBN: 8460077977 <http://www.raco.cat/index.php/MemoriasRABL/article/viewFile/202482/298665>
- Vinyoles Vidal, Teresa. *Las mujeres del año mil (Aragón en la Edad Media XVII)*. Barcelona: Duoda, Centre de Recerca de Dones. Universitat de Barcelona. [Data de consulta: 29 de desembre de 2014] <http://www.google.es/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CCkQFjAB&url=http%3A%2F%2Fdigitalnet.unirioja.es%2Fdescarga%2Farticulo%2F306015.pdf&ei=9MSjVOiollHEUtSvhKAB&usq=AFQjCNF8acYHEDFmer3SbHVipbW8nfluQ&sig2=zhzewSrzaaxfPpzyOYWl5A&bvm=bv.82001339,d.d24>
- Visita virtual al Museu d'Història de Catalunya. [Data de consulta: 15 de desembre de 2014] http://www.mhcat.cat/exposicions/visita_virtual_al_museu

IMATGES:

- Pàg. 1 – Portada: Duoda. *Liber Manualis*. Biblioteca Nacional de Catalunya. Barcelona. Ms. 569, fol. 57 v. <http://www.ub.edu/duoda/bvid/figures/0101moments01.jpg>
- Pàg. 6 – Figura d'una dona escrivint. <https://muliersapiens.files.wordpress.com/2014/09/duoda.jpg>
- Pàg. 10 – Símbol *Quicumque* o *Atanasià*. Fragment *Liber Manualis*. Manuscrit 569, fol. 62.
- Pàg. 11 – Companya amiga i fidel. Fragment del *Liber Manualis*. Manuscrit 569, fol. 57.
- Pàg. 12 – Interpretació com a amiga. Fragment del *Liber Manualis*. Manuscrit 569, fol. 82.
- Pàg. 13 – Interior de la Capella palatina d'Aquisgrà. http://ca.wikipedia.org/wiki/Eudes_de_Metz#mediaviewer/File:Aachener_dom_okt_agon.jpg
- Pàg. 18 – Lluís el Piadós. Representat a *Les grandes Chroniques de France* (1390-1405) Bibliothèque nationale de France. <http://www.monestirs.cat/monst/monestir/pers/Lluis-I-Pietos.jpg>
- Pàg. 21– Mapa dels comtats catalano-septimans al segle IX. Aventín, Mercè i Salrach, Josep Maria (1998). *Del domini carolingi a la independència*. De la Catalunya pre-feudal a la corona catalano-aragonesa. Història de Catalunya (volum III). Barcelona: Salvat Editores, S.A. ISBN: 84-345-9814-0.
- Pàg. 22 – Mapa del resultat del tractat de Verdun, en que els fills de Lluís el Piadós es reparteixen l'imperi. http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/0/04/Treaty_of_Verdun_-_ca.svg/2000px-Treaty_of_Verdun_-_ca.svg.png
- Pàg. 23 – Miniatura medieval d'un acte d'homenatge. *Archives Départementales de Perpignan*. http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e5/Hommage_au_Moyen_Age_-_miniature.jpg
- Pàg. 27 – Pagès. Bíblia de Grandval, Tours (834-843) BrL http://www.institutfrancais.es/barcelona/adjuntos/fichero_2612_20120313.jpg

- Pàg. 28 – *Feines agrícoles de l'estiu. Crònica dels mesos, abadia de Sant Pere de Salzburg. S. IX ONV. A Monarquia carolíngia i poder comtal. La societat pre-feudal. La formació de la societat feudal. Segles VI-XII. Història Política, Societat i Cultura dels Països Catalans. (Volum 2, pàg. 93). Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana. ISBN: 84-7739-980-8.*
- Pàg. 29 – Carles el Calb. Carles el Calb representat al Saltiri de Carles el Calb (segle IX). Procedent de la catedral de Metz, ara a la Bibliothèque Nationale de France <http://www.monestirs.cat/monst/monestir/pers/Carles-II-el-Calb.jpg>
- Pàg. 29 – Lotari rei. Còdex Legum Longobardorum s. IX BATC <http://cache2.asset-cache.net/gc/112190256-lothair-i-king-of-the-franks-miniature-from-gettyimages.jpg?v=1&c=IWSAsset&k=2&d=UREp4ITAyUImUbzQZcY1Jd2xRleoaEB4qoTUZMHdSs3EIK7bBKIZk31v6jgx73h4>
- Pàg. 32 – Carlemany coronant co-emperador a Lluís (miniatura del s. XIV) http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/75/Charlemagne_et_Louis_le_Pieux.jpg
- Pàg. 33 – Mapa dels Comtats catalans i septimans 801-848. Comtats i governants. Monarquia carolíngia i poder comtal. La formació de la societat feudal segles VI-XII. Història. Política, Societat i Cultura dels Països Catalans. (Vol. 2, pàg. 92). Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana. ISBN: 84-7739-980-8.
- Pàg. 34 – Mapa dels Comtats catalans i septimans 848-897. Monarquia carolíngia i poder comtal. La societat pre-feudal. La formació de la societat feudal segles VI-XII. Història. Política, Societat i Cultura dels Països Catalans. (Vol. 2, pàg. 92). Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana. ISBN: 84-7739-980-8.
- Pàg. 34 – Liber Iudiciorum - http://www.lluïsvives.com/servlet/SirveObras/12937402008072637421624/155280001_s.jpg
- Pàg. 37 – Document de donació a l'església de Sant Miquel de Barcelona d'una terra a Banyeres del Penedès, 988, ACB. Història Política, Societat i Cultura dels Països Catalans. (Volum 2, pàg. 105). Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana. ISBN: 84-7739-980-8.
- Pàg. 37 – Alcuí (al mig) amb Raban Maur; miniatura del manuscrit Fuldense (ca. 836) (Österreichische Nationalbibliothek Wien) Wikipèdia. http://ca.wikipedia.org/wiki/Alcu%C3%AD_de_York#mediaviewer/File:Raban-Maur_Alcuin_Otgar.jpg
- Pàg. 40 – Valor dels nombres romans. <http://1.bp.blogspot.com/-PtLp3ig42Q/UmEG27a1wCI/AAAAAAAAAL-s/MwdacZrEjR8/s1600/numeros+romanos+1.JPG>
- Pàg. 41 – Lluís el Piadós i els bisbes. http://ca.wikipedia.org/wiki/Revoluci%C3%B3_a_l%27imperi_carolingi_%28830%29#mediaviewer/File:Louis_the_Pious_and_envoys.jpg
- Pàg. 41 – Judici final de l'església de Santa Maria de Taüll. http://www.museunacional.cat/sites/default/files/015836-000_16448.JPG
- Pàg. 43 – Adam i Eva. Bíblia de Grandval, Tours (834-843) BrL http://www.institutfrançais.es/barcelona/adjuntos/fichero_2612_20120313.jpg
- Pàg. 62 – L'emperadriu Judit de Baviera, mare de Carles el Calb. http://ca.wikipedia.org/wiki/Revoluci%C3%B3_a_l%27imperi_carolingi_%28830%29#mediaviewer/File:Wgt_Stifterb%C3%BCchlein_11v.jpg

5. ANNEXOS

ANNEX 1 – UTILITZACIÓ DE BIBLIOGRAFIA

Amb relació a la vida de Duoda i la seva família, utilitzaré la introducció i els peus de pàgina de Mercè Otero al llibre *Duoda. Manual per al seu fill*, que conté la traducció del *Liber Manualis* sobre la que realitzo aquest treball; els llibres *Catalanes del IX al XIX*, de Montserrat Sanmartí Roset i *Història de les dones a la Catalunya medieval*, de Teresa Vinyoles Vidal, que contenen una biografia de Duoda; i el llibre *Les noces dels comte i Parentiu i matrimoni de les famílies comtals*, de Martí Aurell, que parla dels sentiments maternals en l'obra de Duoda i de la concertació del matrimoni a l'Alta Edat Mitjana.

Per tot el que té a veure amb la història medieval general del s. IX (societat, política, religió...), consultaré *El domini carolingi a Catalunya*, de Ramón d'Abadal, amb una descripció molt completa de la societat i la política carolíngia; *Catalunya a la fi del primer mil·lenni* de Josep M. Salrach, que mostra la situació social, política i religiosa de la societat carolíngia de l'època; *Història medieval de Catalunya i Del domini carolingi a la independència* de Mercè Aventín i Josep M. Salrach, que parlen del domini carolingi, així com les estructures econòmiques, de producció i d'hàbitat; el mòdul *La Pre-Catalunya (segles VIII-X)* i *Monarquia carolíngia i poder comtal* de Josep M. Salrach, on explica el creixement econòmic i l'adveniment del feudalisme.

Per temes relacionats amb la cultura, consultaré el llibre *Història medieval de Catalunya*, de Mercè Aventín i Josep M. Salrach, que mostra les estructures socials i la cultura de la societat carolíngia, i *La mirada interior*, de Victoria Cirlet i Blanca Garí, que parla de l'espiritualitat de les obres escrites per dones a l'Edat Mitjana.

Pel que fa a la història relativa a la dona medieval, em centraré en *Història de les dones a la Catalunya medieval*, de Teresa Vinyoles Vidal, que parla del paper principal de les dones en la pràctica de les relacions humanes en l'època carolíngia; i *Actitudes femeninas ante las guerras*, de Teresa Vinyoles, que mostra l'opció d'algunes dones per intentar inculcar la pau en temps de guerra.

En relació amb la justícia, em basaré en *Justícia i poder a Catalunya abans de l'any mil*, de Josep M. Salrach, ja que aquest llibre s'emmarca en fonaments sòlids com el *Liber iudiciorum*, codi visigòtic del segle VII, que conté una compilació de lleis formada al s. VII, al regne visigòtic per tal d'unificar la legislació dels gots i dels hispans¹⁴⁶, que es sustenta en la confiança en la memòria i l'escrit. L'autor mostra una justícia en mans dels poderosos però que és pública i no deixa desemparats els febles.

---

¹⁴⁶ *Liber iudiciorum*. Gran Enciclopèdia Catalana.

De llibres que tractin l'època carolíngia de manera genèrica, per exemple, he consultat llibres com el volum 2 d'*Història Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*, que parla de la formació de la societat feudal dels segles VI-XII; *Entre Roma i el Renaixement*, de Josep M. Salrach, que abasta tot el període carolingi; la *Història dels Països Catalans. Dels orígens a 1714*, de Josep M. Salrach i coordinació d'A. Balcells, que, entre altres temes, explica la formació dels comtats catalans; o *Dels visigots als catalans. La Hispània visigòtica i la Catalunya carolíngia*, de Ramón d'Abadal, que mostra el que provocà el canvi del món visigòtic al carolingi a Catalunya.

El llibre *Duoda, comtessa de Barcelona* de Renada-Laura Portet, de l'Editorial Dalmau (2008), l'he desestimat per fer aquest treball, perquè es tracta de la vida de Duoda novel·lada, i per tant, suposada per l'autora.

ANNEX 2 - CRONOLOGIA DE FETS HISTÒRICS (800-886)

ANY	FETS
800	· Carlemany és coronat emperador a Roma pel papa Lleó III, el dia de Nadal.
801	· La ciutat de Barcelona es rendeix a Lluís el Piadós i al comte Guillem de Tolosa. · Barcelona es converteix en capital de la Marca Hispànica. · S'anomena Berà, comte de Barcelona. · Naixement de Bernat, fill de Guillem I de Tolosa i futur comte de Septimània.
804	· Guillem de Tolosa es retira a un convent. · Bernat, fill de Guillem I de Tolosa va a viure al palau del seu padrí, Lluís el Piadós.
812	· Mort de Guillem de Tolosa.
814	· Mort de l'emperador Carlemany. · Entronització del nou emperador Lluís el Piadós (814-840).
816	· Al concili d'Aquisgrà es decideix la implantació de la Regla de Sant Benet a tots els monestirs.
817	· Gaucelm, fill gran de Guillem de Tolosa és nomenat comte d'Empúries.
820	· Berà, comte de Barcelona és destituït per Lluís el Piadós, acusat de traïció.
821	· S'introdueix en els Annals la locució "Marca hispànica" per designar la Hispània no musulmana.
823	· Neix Carles el Calb, fill de l'emperador Lluís el Piadós i l'emperadriu Judit.
824	· Duoda es casa amb Bernat de Septimània.
826-827	· Assemblea reial que dóna a Bernat els comtats de Barcelona i Girona, al febrer. · Revolta goticista i antifrànca d'Aissó i Guillemó, contra Bernat de Septimània, a l'estiu. · Bernat, fill de Guillem I, guanya la revolta . · Neix Guillem, el primer fill de Duoda i Bernat de Septimània, el 29 de novembre.
828	· Bernat, rep Narbona i comtats septimans com Besiers, Agda, Magalona, Nimes i Uzès, al juny.
829	· Bernat de Septimània és nomenat cambrer del castell d'Aquisgrà, pel que guarda els tresors reials. · Bernat és nomenat tutor de Carles el Calb.
830	· Inici de discòrdies entre els fills de Lluís el Piadós per treure Bernat del Palau, a l'abril. · Bernat de Septimània tem per la seva vida i es refugia a Barcelona. · Els fills del rei es vengen en Heribert, germà de Bernat, arrancant-li els ulls i exiliant amics i familiars de Bernat i de la reina. · Lotari segresta Lluís el Piadós i envia l'emperadriu Judit i el seu fill Carles al monestir de Santa Maria de Laon. · Una assemblea a Niega retorna a Lluís el Piadós el regne, i la reina i els germans retornen, a l'octubre.
831	· A l'assemblea d'Aquisgrà, l'emperadriu fou rebuda triomfalment, al es purificà de l'acusació d'adulteri amb una declaració jurada, al febrer. · A l'assemblea de Thionville, Bernat obté de Lluís el Piadós l'oportunitat de provocar un duel judicial, a l'octubre.
832	· Bernat de Septimània s'alia amb Pipí d'Aquitània contra el seu pare, Lluís el Piadós. · Aquitània és retirada a Pipí i atribuïda a Carles. · Al palau de Joac, prop de Limoges, davant de Lluís el Piadós, Bernat convoca un combat judicial al que no es presenten cap acusador, pel que és declarat innocent, a l'octubre. · Bernat perd tots els seus honors i dignitats. Es queda sense comtats, pel que es refugia a Borgonya, un altre centre d'honors i de possessions familiars.
833	· Els fills de Lluís el Piadós tornen a enfrontar-se amb ell a Alsàcia, al juny. · Judit fou exiliada a Llombardia i Lluís el Piadós i el seu fill Carles retinguts a Saint Denis, al juny.

834	<ul style="list-style-type: none"> · Pipí i Lluís es penedeixen i volen tornar amb el seu pare, Lluís el Piadós, al març a Saint Denis. · Lotari ordena l'eixorbament d'Heribert, l'execució de Gaucelm i l'ofegament de la monja Geberga, germans de Bernat, en venjança contra ell. · Lotari es rendeix i restitueix la corona i les armes a Lluís el Piadós, a l'agost. · Bernat de Septimània, finalment obté com a herència del seu padrí Teodoric, el comtat d'Autumn, després d'haver-lo reclamat.
835	<ul style="list-style-type: none"> · A l'assemblea de Lió, Bernat recupera els futurs comtats catalanooccitans, al juny. · Bernat de Septimània pren partit per Pipí II, rei d'Aquitània contra Carles el Calb.
838	<ul style="list-style-type: none"> · A l'assemblea de Quierzy-sur-Oise, Lluís el Piadós arma i corona Carles el Calb, que ja tenia quinze anys, al setembre.
839	<ul style="list-style-type: none"> · Assemblea a Worms on es partia el regne entre Carles el Calb, Lotari i Lluís el germànic, al maig.
840	<ul style="list-style-type: none"> · Mort de l'emperador Lluís I el Piadós. · Entronització de Carles II el Calb.
841	<ul style="list-style-type: none"> · Guillem és separat de Duoda i portat pel seu pare a la cort d'Aquisgrà com a ostatge. · Naixement de Bernat, el segon fill de Duoda i Bernat de Septimània, el 22 de març. · El cap Vicking Oskar navega pel Sena i saqueja Rouen, el maig. · Duoda comença la redacció del <i>Liber Manualis</i> per al seu fill Guillem, el 30 de novembre. · Musa creua els Pirineus fent ràtzies pel territori septimà. · Pirates moriscos naveguen pel Roine cap a Arlés, al sud d'Usès, on viu Duoda.
842	<ul style="list-style-type: none"> · Carles el Calb destitueix Bernat de Septimània. · Bernat de Septimània es revolta i ocupa els comtats de Sunifred.
843	<ul style="list-style-type: none"> · Duoda acaba el <i>Liber Manualis</i>, el 2 de febrer. · Tractat de Verdun. Divisió del territori carolingi entre Carles el Calb, Lluís el Germànic i Lotari, l'11 d'agost. · Carles el Calb li treu Borgonya a Guillem, fill de Bernat de Septimània. · Guillem lluita contra el rei Carles el Calb
844	<ul style="list-style-type: none"> · Bernat de Septimània mor decapitat a Tolosa per Carles el Calb, l'11 de juny. · Sunifred I, comte de Carcassona, recupera els comtats que li va usurpà Bernat de Septimània.
848	<ul style="list-style-type: none"> · Mort violenta de Sunifred a mans dels rebels a l'autoritat del rei Carles el Calb. · Guillem rep els comtats de Barcelona, Girona i Empúries.
850	<ul style="list-style-type: none"> · Mort decapitat Guillem, fill de Bernat de Septimània. · La locució "Marca hispànica" canvia per "Marca de Gòtia".
872	<ul style="list-style-type: none"> · Bernat Plantapilosa rep el comtat de Tolosa per part de Carles el Calb.
876	<ul style="list-style-type: none"> · Mort de Lluís el Germànic.
877	<ul style="list-style-type: none"> · Mort de Carles el Calb. · S'anomena rei a Lluís el Tartamut. · Bernat Plantapilosa, fill petit de Duoda i Bernat de Septimània, funda la dinastia independent dels ducs d'Aquitània.
878	<ul style="list-style-type: none"> · Desapareix la locució "Marca de Gòtia" i s'anomena al territori Hispània. · Lluís el Tartamut atribueix els comtats de Barcelona, Girona i Besalú a Guifré I el Pelós.
879	<ul style="list-style-type: none"> · Mort de Lluís el Tartamut. · S'anomena rei a Carloman.
886	<ul style="list-style-type: none"> · Mort de Bernat Plantapilosa, fill petit de Duoda

Fonts: *Catalunya a la fi del primer mil·lenni*, de Josep M. Salrach i *Dels visigots als catalans*, de Ramón d'Abadal

ANNEX 3 – COMPOSICIÓ DEL LIBER MANUALIS

Duoda explica, al començament del llibret, com el pensa dividir:

“Aquest llibret aquí present està dividit en tres branques: llegeix-lo sencer i al final podràs adonar-te'n millor. Per això vull que en les tres parts tingui respectivament el nom més adient al tema de l'argument: és a dir, Regla, Model i Manual.” (Comença el text)

A l'inici del Manual hi ha una sèrie de preliminars que donen la sensació que li costa començar amb el redactat:

- *Incipit textus*, declara el seu propòsit i explica el títol. *“Quin significat podria tenir aquest terme Manualis sinó la fi de la ignorància?”* (Comença el text)
- *Incipit liber*, una breu salutació personal.
- *Epigrama*, un acròstic en el que es dirigeix a Déu i després al lector. Les inicials del primer vers de cada díptic, en llatí, formen la frase: DHUODA DILECTO FILIO VVILHELMO SALUTEM LEGE (Duoda saluda el seu estimat fill Guillem. Llegeix). Al mig de l'epigrama, Duoda ensenya com s'ha de llegir *“Lector que desitges conèixer la fórmula, examina les inicials dels versos. Així podràs ràpidament comprendre el sentit del que he escrit”*. (Epigrama a l'obra que segueix)
- *Incipit prologus*, un pròleg que identifica el manual com a mirall, tal com explica Duoda *“hi trobaràs també un mirall en el qual podràs contemplar sense vacil·lació la salut de la teva ànima (...) la qual cosa t'és totalment necessària, fill Guillem.”* (Pròleg)
- *Praefatio*, un prefaci on explica dades bibliogràfiques familiars.
- *Incipiunt capitula*, llistat de capítols que no acaben de quadrar amb els títols de l'índex que després desenvolupa, potser per pèrdues al llarg del temps, a canvis realitzats pels copistes, o a totes dues coses.

En els dos primers capítols parla de Déu, de l'amor i la grandesa de Déu i de la Santa Trinitat, però també hi descriu les virtuts teològals.

El tercer capítol tracta temes que vinculen el llinatge al vassallatge feudal. Exposa els deures de Guillem respecte als seus superiors i el valor dels consells i dels consellers. Socialment parlant, recomana a Guillem acomodar-se al tracte dels grans i dels petits. Recorda el respecte degut als bisbes i sacerdots, tractant la jerarquia eclesiàstica des d'un punt de vista espiritual, no temporal.

En el quart capítol, Duoda exigeix al fill un gran exercici i dedicació per arribar a una forma de vida humana ideal, oposant els vicis a les virtuts i subratllant el valor dels set dons de

l'Esperit Sant i de les vuit benaurances per superar tot mal comportament. Duoda dóna consells i fa recomanacions per a corregir diversos costums.

Al capítol cinquè repassa les situacions de tribulació i temptació i mostra el camí per sortir-ne. En el capítol sisè retorna al tema dels set dons de l'Esperit Sant i de les vuit benaurances per encetar la utilització del valor simbòlic dels números, que ja havia apuntat abans i en el què aprofundirà en el capítol novè.

Els capítols setè i vuitè, els dedica a tractar la idea agustiniana del doble naixement, físic i espiritual, i de la doble mort, temporal i eterna, convidant al seu fill a pregar per a tothom.

En el capítol novè, desenvolupa una connexió numerològica que implica el significat de les quatre lletres d'ADAM i les quinze benediccions.

El capítol desè té un to més personal expressat majoritàriament en poesia. Un primer poema rememora les dates més importants en la vida de Guillem. El segueix un poema acròstic amb el contingut doctrinal del Manual molt resumit, que seguint les inicials del primer vers de cada estrofa en llatí, es pot llegir VERSI AD VVILHELMVM F (Versos per a Guillem fill).

Segueix amb indicacions sobre la vida pública que Guillem haurà de portar i passa a parlar d'ella mateixa, de les seves pors sobretot a la mort, d'una manera trista, depriment.

Anomena als difunts de la família i acaba el capítol amb un altre poema a mode d'epitafi per a ser posat sobre la seva tomba, també acròstic, en el que es pot llegir DHVODANE, la forma romanitzada del seu nom en genitiu o datiu (Dhuodanae).

En el capítol onzè i últim, sembla que vol organitzar les pregàries del seu fill segons el model d'Alcuí, indicant quins salms ha de recitar en cada situació i moment. Finalment decideix concloure el Manual amb les dates de redacció i amb els últims mots obligats de l'evangeli: *Consumatum est.*¹⁴⁷

---

¹⁴⁷ Mercè Otero. Duoda. *Manual per al seu fill*, pàg. 32.

ANNEX 4 – CERIMÒNIA DE CASAMENT CAROLINGI

La unió matrimonial es formalitza en una cerimònia pública d'intercanvi d'anells, després de l'atorgament escrit del dot marital, anomenat *decimum*, equivalent a la desena part del patrimoni del marit, que aquest lliura a la dona, i de l'aportació del dot femení, anomenat *exovare* (l'aixovar), que els pares donen a les filles el dia de noces. Aquesta unió formalitzada públicament, com la de Duoda a la capella palatina d'Aquisgrà, és protegida per la legislació, que castiga l'adulteri i només reconeix la descendència legítima.¹⁴⁸

Malauradament, no es coneix cap document relacionat amb el casament de Duoda.

Les *nuptiae* recullen tradicions romanes, exigències cristianes i pràctiques germàniques. Primer de tot, cal donar tota la publicitat possible al contracte establert entre les dues famílies. Hi ha dos testimonis presents, un home de l'Església, i un notari que dóna lectura als compromisos dels pares en l'àmbit material. El pare que lliura la filla, confia al marit bens i/o rendes al marit, que queda com a administrador d'aquests bens. Tot i això, la dona no deixa de ser la propietària de la seva dot.¹⁴⁹

L'aliança matrimonial arrodoneix el patrimoni familiar, ja que hi ha nombrosos intercanvis materials en el moment del casament. Segons la llei visigoda dictada per Xindasvint el 645, vigent en temps de Duoda, els *sponsalici* es transcriuen en les (*scriptura dotis*), cartes nupcials amb la desena part (*decimum*) del patrimoni del marit que rebrà la seva dona, a la vegada que se li atorga el dret de vigilància sobre el patrimoni; i un segon document de donació marital en que l'espòs assigna altres béns a la seva cònjuge (*scriptura donationis causa sponsaliti*) com per exemple terres comtals, mentre que ella li confia un dot que aporta la seva família. La terra és sovint al centre de les transaccions.¹⁵⁰

---

¹⁴⁸ Josep M. Salrach. *La Pre-Catalunya (segles VIII-X)*, pàg. 42-44.

¹⁴⁹ Robert Fossier. *Gente de la Edad Média*, pàg. 104 i 110.

¹⁵⁰ Martí Aurell. *Les noces del comte*, pàg.2.

ANNEX 5 – ADULTERI DE BERNAT DE SEPTIMÀNIA I L'EMPERADRIU JUDIT

L'emperadriu Judit de Baviera, mare de Carles el Calb.

L'origen d'aquest fet està en l'aliança que Judit de Baviera va establir amb Bernat de Septimània per afavorir políticament Carles el Calb, fill únic de Judit i l'emperador, cosa que no va agradar gens al primer ministre Wala, que es va aliar amb els tres fills de la primera dona de Lluís el Piadós.¹⁵¹

Wala acusà falsament d'infidelitat l'emperadriu Judit de Baviera amb Bernat de Septimània, obligant a l'emperador Lluís el Piadós a donar a Bernat de Septimània la possibilitat de provocar un duel judicari, a la manera franca, contra qui sospités que hi hagué adulteri. Al no presentar-se cap acusador, l'emperadriu es purificà del càrrec d'adulteri amb un jurament purgatori i Bernat es purificà per falta d'acusació.

Sembla que com a agraïment per haver-se batut en duel, Lluís el Piadós li dóna el comtat de Provença.

Duoda pensa en aquest escàndol diverses vegades al llarg del llibre, com quan li diu al fill *“Si mantens el temor i l'amor, inspirat per la fidelitat, vers el teu pare i senyor o vers els grans dignataris i tots els teus iguals, tant si són més grans com més joves, de manera que no caiguis en l'ofensa ni en els escàndols de llurs discòrdies, sens dubte reposarà en tu l'esperit de temor del Senyor”* (IV,4).

Duoda demana a Déu que *“no m'abatin les calúmnies i no em domini cap injustícia”* (II,4). Sembla que no està gaire segura que tot sigui una maquinació del primer ministre Wala, ja que es refereix a aquest cas com si Bernat s'hagués corromput: *“Quin valor té, fill, la sang noble, si, per les injustícies, el cos es corromp i baixa a la corrupció per plorar-hi sempre?”* (IV,8) Sembla que vol ensenyar al seu fill Guillem que el fet de ser noble és un gran honor que no es pot perdre portant a terme injustícies.

Duoda prevé al seu fill contra les dones perquè sembla que no vol que li passi com al seu pare *“Si, per instigació del diable, autor de la mort, la fornicació o un estímul de la carn*

¹⁵¹ Miquel Aguilar. *La llegenda del bon comte i l'emperadriu: Entre l'amor cortès i la política de l'Estat*, pàg. 64.

trastorna el teu cor, oposa-hi la castedat. (...) Certament, si tu les escoltes (les dones), i hi consents, et faran caure sota l'espasa i a les mans dels teus enemics i diran amb el profeta: Inclina't perquè passem per sobre teu (Is 51,23)." (IV,6)

Es pot constatar que la historiografia reprèn l'anècdota de la justícia retornada a l'emperadriu en diferents moments i llocs¹⁵²:

El pamflet *Epitaphium Arsenii* en llatí, que Pascasi Radbert, deixeble de Wala, redactà l'any 852 en morir el seu mestre, a tall de reivindicació de la seva memòria és l'inici de l'àmplia difusió d'aquest fet. Aquest escrit és recollit per un autor anònim que composà un romanç en occità, anomenat probablement *Lo comte de Tolosa*, actualment desaparegut, que és el precursor d'un romanç en català del s. XII anomenat *Romanç del comte de Barcelona e rey d'Aragó*.

Les *Gesta comitum Barcinonesium*, redactades entre els anys 1162 i 1184 també recullen aquesta història. La Crònica de Bernat Desclot anomenada *Llibre del rei En Pere*, escrita del 1283 al 1288 (capítols VII al X) també parla d'aquest fet, tot i que canvia els protagonistes per interessos polítics de reivindicació d'una Provença catalana i no francesa.

A partir d'aquí hi ha diverses versions en grans novel·les de cavalleries del segle XV, com el *Curial e Gëlfa* escrit per un autor anònim entre el 1435 i el 1462 (capítols XIX i XXIV) o el *Tirant lo Blanc* de Joanot Martorell escrit cap al 1439-40 (capítol XXXVIII). La literatura popular recollida pel folklorista Joan Amades, inclou *L'Alliberament de l'emperadriu d'Alemanya* en la seva obra *Els monarques catalans*, publicada l'any 1933.¹⁵³

Es veu clarament que amb el temps, aquest fet originalment causat per la política d'inicis del s. VIII, passa a tractar-se d'una narració amorosa en les novel·les cavalleresques, per finalment, ser una reivindicació política de l'ocupació de la Provença per part de la casa comtal barcelonina per part de Bernat Desclot.¹⁵⁴

---

¹⁵² Martí Aurell. *Les noces del comte*, pàg. 489-493.

¹⁵³ Miquel Aguilar. *La llegenda del bon comte i l'emperadriu: Entre l'amor cortès i la política de l'Estat*, pàg. 67-71.

¹⁵⁴ *Ibid*, pàg. 75.

ANNEX 6 – MATÈRIES QUE DUODA ENSENYA AL SEU FILL

Pel que fa a la gramàtica, Duoda ensenya els principis més senzills de la flexió nominal i verbal al seu fill Guillem “*Jo, de mi, a mi, oh, per mi. I en plural: Ells, d’ells, a ells, oh, per ells*”(III,10)

Duoda també intenta ensenyar la ciència dels números. En relació al número set, a la càbala jueva es considera com un nombre màgic i místic, i a l’Edat Mitjana, aquesta tradició continua: “*Els set dons de l’Esperit Sant i les vuit benaurances dels evangelistes sumen un total de quinze graons. (...) En què es diferencien entre ells, aquests càlculs, fill, és llarg d’explicar-ho en detall; de tota manera, perquè no continuïs essent ignorant en aquesta mena de ciència, t’ho explicaré breument.*” (VI,4), més tard li explica com comptar amb les mans, “*Tots els elements, fins al deu, van creixent profitosament només amb tres dits; i fins al cent i el mil amb totes les articulacions, mitjançant expertes flexions de dits, fins a mil vegades mil, per a la salvació de tots els homes van augmentant per gestos variats; així, el més perfecte de tots és el mil per mil*”(IX,4), i la significació que tenen les mans “*puja, fill, jo t’exhorto, a poc a poc, aplicadament, fins al cent, d’esquerra a dreta (...) Què s’entén, fill, per ‘esquerra’ sinó la vida present, en la qual cadascun de nosaltres s’esforça treballant? I què designa la ‘dreta’ sinó la santa i veritable pàtria celestial?*”(VI,4)

Li ensenya el valor del càlcul utilitzant la significació particular dels números en l’escolàstica d’aquell temps: “*Així, en l’u hi has de reconèixer el que és anomenat Déu. (...) En el dos hi has de reconèixer els dos testaments o els dos manaments, l’amor a Déu i l’amor al proïsme. (...) El número tres també designa la perfecció de la Trinitat. (...) En el quatre es reconeixen les quatre parts del món. (...) En el cinc les cinc verges prudentes. (...) En el sis les sis gerres de les sis edats del món. (...) En el set els set canelobres i les set làmpades que il·luminen la casa del senyor. (...) En el vuit les vuit ànimes salvades de les aigües, (...) En el nou, els nous ordres que es mantingueren fermes. (...) i en el deu, la recuperació del desè ordre.*”(IX,3)

Tampoc s’oblida del valor de les lletres en relació als punts cardinals, anomenats ADAM en grec, que desenvolupa llargament “*el valor que, segons la numeració dels grecs, tenen les lletres és a, alfa, que designa el llevant, és l’u; d, delta, que designa el ponent, és el quatre; una segona a, alfa que designa el septentrió, i l’u; m, moida, que designa el migdia, és 40.*” (IX,2)

Ensenya el valor numèric de les lletres en el còmput romà, en que les lletres alfabètiques s’utilitzen com a signes de numeració, i treure’n una pràctica místico-poètico-religiosa. Així es desenvolupa la numerologia, la filosofia especulativa sobre els nombres, que porta a tot

tipus d'interpretacions, càlculs i especulacions transcendents o màgiques. A l'Edat Mitjana, això era conegut i utilitzat, i Duoda ho recull en diverses parts de la seva obra. (I,5)

En relació amb el comportament de Guillem, com a guerrer que serà, l'aconsella *“Fixa't, retén i segueix fidelment els exemples dels grans homes il·lustres del passat, del present i del futur que són coneguts per haver plagut a Déu i al segle mitjançant la fe i la perseverança”*. (IV,1)